

Ett

Axplock texter

om

LIVSLÅNGT LÄRANDE

i Europa

framtagna av EU- projektet SCATE –
och översatta till svenska

Detta SCATE projekt (1164-CP-1-2004-1 GRUNDTVIG-G1) har blivit möjligt tack vare finansiellt stöd från Europeiska Kommissionen: DG Education and Training - Socrates programmet - Action Grundtvig.

Innehållet i denna handbok är projektdeltagarnas helt egna ansvar och skall inte tas som Europeiska Unionen riktlinjer, likaledes är inte Europeiska gemenskapen ansvarig för hur informationen däri används.

Anmärkning: Detta material kan användas som en del i läromaterial om hur studiecirkelar organiseras. Vänligen inkludera följande: Utdrag från "Cirkelar och nätverk: människor som väljer varandra för att växa tillsammans. Riktlinjer för skapandet av studiecirkelar och slutkommentar från SCATE projektet", en rapport färdigställd 2006 som en del av SCATE (Study Circles: A tool for Empowerment), delfinansierat av EUs Socrates Programme, Action Grundtvig.

Dessa riktlinjer är resultatet av projektdeltagarnas gemensamma ansträngningar med syfte att stötta de som vill organisera studiecirkelar, samt för dem som vill delta i en studiecirkel, eller på annat vis är intresserade av livslångt lärande i såväl formella som informella sammanhang¹.

Materialet är tänkt att fungera som rekommendationer, vilka givetvis är öppna för tolkning, och de härstammar från alla SCATE deltagarländers erfarenhet samt från diskussioner och utbyte inom projektet självt.

Slutkommentarerna för en väg till empowerment visar på ett större sammanhang för projektets resultat och analyser, där deltagarna reflekterar över framtida sätt att samarbeta, möjligen med utgångspunkt i korsbefrukning av de metoder och instrument som studerats inom SCATE projektet.

¹ Kommissionens arbetsdokument "A memorandum on Life Long Learning" - Bryssel 30/10/2000, identifierar tre grundläggande kategorier för meningsfull inläring: formell utbildning, inom utbildnings- och kursorganiserande institutioner, som ger erkända diplom och kvalificeringar; icke-formell utbildning som äger rum parallellt med vanliga utbildnings- och träningsorganisationer som vanligtvis inte leder till formella kvalifikationer; informell utbildning som, till skillnad från de andra två, inte nödvändigtvis är avsiktlig utbildning, och är som sådan kanske inte erkänd och illa känd, ibland till och med av deltagarna själva som bidragande till deras kunskaper och färdigheter.

Bakgrund

SCATE - Study Circles - A Tool for Empowerment -

är ett EU-projekt som pågått under perioden nov. 2004 tom nov. 2006. Tanken med projektet har varit att lyfta fram erfarenheter och metoder för arbetet med *Livs Långt Lärande* i olika länder samt att titta efter möjligheter att kombinera hela eller delar av dessa metoder för att på så utveckla nya vägar för empowerment.

I projektet har man bl a arbetat fram några ”handbooks” för inspiration och som idégivare för andra organisationer som är intresserade av olika former av folkbildning.

I följande samling finns ett litet axplock av översatta texter från de olika ”handbooks” som producerats under projekts gång. För de kompletta texterna hänvisas till originalen alternativt de engelska texterna som finns tillgängliga på www.sacte.it

Följande organisationer har medverkat i projektet:

för Sverige;	ABF Z, Östersund
för Frankrike;	Cité metiers i Paris,
för Bulgarien;	Znanie association, Sofia
för Italien;	Provincia de Genua

Cirklar och nätverk: människor som väljer varandra för att växa tillsammans
inkl slutkommentarer från SCATE projektet

1 Empowerment - som En Metod För Samordnad Utveckling

Av Folkbildning i Europa

sid 6

Empowerment as a means of Co-development for Popular Education

Olivier Las Vergnas

2 Vägar Till Framtidens Livslånga Lärande

sid 9

Circles and Networks; What avenues for the Future of Life Long Learning

Rita Bencivenga

3 Observera Empowerment Den Franska Erfarenheten

sid 19

The Observatory of Empowerment in the French Experience)

Bernadette Thomas

“Studiecirklar” Italien, Frankrike och Bulgarien

4 Studiecirklar i Genua, Italien

sid 23

5 Nätverk För Kunskapsutbyte i Frankrike

sid 25

6 Chitalishte i Bulgarien

sid 26

Hur kan vi underlätta för människor med funktionshinder att använda Internet

7 Internet och tillgänglighet en tolkningsfråga

sid 28

Internet and accessibility: a question of interpretation

Rita Bencivenga

8 Afasi - ett specialfall vad gäller tillgänglighet på Webben

sid 36

A special case, people with aphasia

Alessandra Tinte

Cirklar och nätverk: människor som väljer varandra för att växa tillsammans

Riktlinjer för skapandet av studiecirklar och slutkommentarer från SCATE projektet

Inledning

Dessa riktlinjer riktar in sig på studiecirklar och andra former av icke-formell utbildning. Vår avsikt var att skapa ett användarvänligt verktyg för föreningar, kommuner samt enskilda individer med intresse för denna form av verksamhet.

Tre instrument identifierades av deltagarna i SCATE's projektgrupp i projektets inledande skede: Studiecirklar, Time Banks och Trees of Knowledge.

Andra verktyg kom fram under projektets gång, som ett resultat av utbyte av erfarenheter på internationell nivå, så som Chitalishtes, Bulgariska kulturcenter (för ytterligare information på engelska (<http://www.chitalishte.bg>) eller de franska Réseaux d'Échanges Réciproques de Savoires (RERS) (<http://www.mirers.org/>).

Det var framför allt RERS som drog till sig SCATE gruppens uppmärksamhet, eftersom denna lösning förenar flera aspekter av de verktyg som SCATE analyserat, och närmar sig alltså den ursprungliga integrationshypotesen.

RERS grundar sig på en enkel princip: utbyte av kunskap äger rum som ett öppet och ömsesidigt utbyte, där varje erbjudande föregås av en förfrågan och med varje förfrågan kommer ett kort- eller långtidserbjudande på samma vis som i en studiecirkel. Inom RERS, precis som fallet är med Time Banks, är det endast kunskap som utbyts och det finns inget penningbaserat eller arbetsbaserat utbyte. Av denna anledning är RERS ett återkommande tema i denna text.

I vår mångfasetterade värld kan bredden på erbjudanden och mängden förslag bara ses som en berikande faktor.

Oavsett vilket verktyg som används och vilken typ av korsbefruktning som väljs är det viktigt att törsten efter kunskap förblir stark och att de arbetsmetoder man valt förmår finna lösningar för att fortsätta släcka den.

Empowerment som en metod för samordnad utveckling av folkbildning i Europa

Olivier Las Vergnas, Generalsekreterare för det internationella nätverket Cités des Métiers.

Utbildning och träning - mellan regelöverföring och emancipation

Under många århundraden har regeringar i Europa, prästerskap och folkrörelser arbetat med skapandet av dels reglerade och dels emancipativa utbildningssystem, där de förra ger upphov till överföring av traditioner, ritualer och referenssystem, medan det senare kommer som ett svar på mer progressiva slutmål kopplade till individuell eller kollektiv utveckling av kritiskt tänkande och kreativitet. En stor mängd av system för utveckling av färdigheter har därur utformats, beroende på tid och plats, feodala beslutsfattare, folkliga revolutioner samt frigörande eller skolastiska religioner som verkar i nationsstater eller som ögrupper med individuella potentater.

De två senaste århundraden har utmärkts först av skapandet och därefter av en stark standardisering av den obligatoriska utbildningen, samtidigt utan att påverka, hindra eller begränsa de olika formerna av folkbildning.

Tvärtom, tycks mycket olika sociala behov ha stärkt strävan efter folkbildning, till exempel för att bibehålla arbetarnas livslånga produktivitet och kravet på medborgarnas rättigheter i demokratiska samhällen, genom t ex folkrörelser för bildning i Frankrike eller Folkbildningen i Sverige.

Skapandet av en skola med vald kunskap

Faktum är att den obligatoriska skolgången ofta upplevs av unga i våra länder som en smärtfylld plikt; en plikt som varken är motiverande eller belönande; en skola där ingen någonsin själv väljer vad som ska läras in. Dagens skola - uppkommen i en mångtydig kontext, mellan utbildning baserad endast på korvstopppning å ena sidan och social empowerment å den andra - verkar för några som ett socialt raffinaderi, där individen bara har rätt till att följa studieplaner som placerar in dem i deras respektive roller och sociala kast.

Tvärtom, idag tillåter själva definitionen av ett folkbildningsprojekt, alla att självförverkliga sig själva och att finna styrka för ett individuellt och kollektivt handlande genom att bygga och dela med sig av var och ens kunskaper.

Ur detta perspektiv är frågan om motivation och fria val av det man lär sig mycket viktigt: genom en vision och genom att se möjligheter till fria val av vad som skall bli till ens alldeles egna kunskaper. Eftersom lärande genom aktiva pedagogiska metoder inte anses räcka vill människor skapa egna studieplaner för att på så vis hantera de egna kunskapsbehoven och motivationen till inläring.

Detsamma gäller frågan om erkännandet av värdet av en människas kunskap och möjligheter att dela med sig, vilket samtidigt ger möjlighet till att skapa nya pedagogiska metoder och nya sätt att se på förhållandet mellan kunskap och makt.

Även om det i våra länder finns möjlighet till utbildning utanför skolinstitutionerna som alla fokuserar på dessa aspekter, så har det under de senaste decennierna paradoxalt nog tillkommit ytterst få initiativ som stöttar deras förenade utveckling. Ändå genomgick den obligatoriska skolan i våra länder en mångsidig omstruktureringsprocess orsakad av politiskt och religiöst inflytande.

Faktum är att olika former av folkbildning, som till viss del verkat som en negativ avbild av formell

utbildning, idag är starkt påverkade av just dessa karaktärsdrag, speciellt om man ser till att de bara delvis blivit standardiserade och normaliserade av de enskilda länderna eller den Europeiska Unionen.

Ett seminarium på temat om olika modeller på folkbildning hölls nyligen i Frankrike (Paris, 28 - 30 juni 2006, Studiegruppen om Vuxenbildningens historia²).

Nedan följer inledningstalet hållet av Francoise Laot (GEHFA): "Ekonomiska, politiska, sociala och kulturella förändringar kopplade till moderniseringsprocesser genom hela Europa har alla haft inverkan på tanke- och handlingsätt gällande organisation av vuxenbildning för 'folket' eller 'arbetarklassen'".

En nyckelfaktor i den europeiska diskussionen om medborgarnas utbildning var den klyfta mellan initiativ sprungna ur medelklassens religiösa eller filantropiska organisationer för vuxenbildning av de lägre stående klasserna, samt den ökande pressen från kvinno- och arbetarklassens på arbetares rätt att organisera oberoende vuxenbildning åt sig själva.

I olika nationella sammanhang har det ideologiserade sättet att närma sig sociala frågor blivit till en komplicerad kamp för tillgång till den offentliga sfären och för kontrollen över 'folkets bildning'. 'Kunskap är makt' blev till en viktig ideologisk slogan och som sådan framburen av många olika aktörer i striden mot förtryck och i kampen för gemensam frigörelse.

Artonhundratalet var en mycket signifikativ tidsperiod för transnationellt och korskulturellt utbyte av initiativ, experiment och erfarenheter. Det var den tidsålder då transeuropeiska vuxenbildningsrörelser fick fäste och växte till sig. Berättelser om besök i andra länder, dagböcker, biografier, publikationer, böcker och internationella konferenser är alla vittnesmål om det delade intresset för 'utbildningslösningar' till de sociala problem hos de transeuropeiska bildningsrörelserna. Vanliga teman i detta material refererar till enskilda institutionella initiativ såsom Folkuniversitet, Påbyggnadsutbildningar, Folkhögskolor, Kvällsgymnasium, Studiecirklar, populärvetenskap, Arbetarbildningsföreningar, Folkets Hus, utbildningsresor och kooperativ.

Speciellt viktigt för dessa initiativ var vikten man lägger på solidaritet och gemensamt lärande inom föreningens aktiviteter. Detta blir uppenbart när man ser på vikten man lägger på att ge utbildningsmöjligheter för yrkesarbetande män och kvinnor utanför de formella utbildningsinstitutionernas ramar. Organiseringen av vuxenutbildning var ofta mer en fråga om att skapa trevliga, ömsesidiga och gemensamma inlärningsmöjligheter som ofta inbegrep väldigt nyskapande av icke-formell och informell bildning kopplat till större teman gällande social delaktighet och demokrati. Dessa olika former av utbildning har alla en signifikativt hög nivå på föreningsidentitet och en förståelse av vuxenbildning som ett 'gemensamt lärande', både som tillfällen för sociala sammankomster och solidaritet."

SCATE - en spegel av dubbla europeiska traditioner

SCATE projektet aktualiserar alltså en historisk tradition av emancipation. Slutmålet är att främja utbytet av icke-akademiska utbildningsmetoder i Europa, och projektet kombinerar flera sinsemellan komplementära principer som används av små inlärningsgrupper och som har sin grund i de metoder projektet utarbetat och studerat, samt från andra metoder som används för utbyte av kunskap generellt. Initiativ som dessa har sin plats både inom formella och icke-formella sammanhang och har i sin tur lett till skapandet av andra, mer specifika nätverk.

Trots att alla dessa typer av utbildning grundar sig på liknande värden så har dessa nätverk lite samarbete med varandra. Det är därför vi har föreslagit att arbeta för en samlad kunskap om de olika

² Se <http://www.gehfa.com/SeminaireEuropeen.htm>

nätverkens arbetssätt i Europa och för att skapa tillfällen till utbyte och kunskap om varandras metoder.

Empowerment - ett målorienterat koncept

Som titeln antyder, SCTAE - Study Circles, a tool for empowerment, så fokuserar SCATE projektet på empowerment. Det har ett väl definierat omfång med fokus på ett tydligt slutmål vilket gör det lättare att tydligt definiera förväntad utkomst.

I detta ligger en viktig skillnad från många liknande projekt, seminarium och nätverk som definierar sig själva genom metoder (personaliserad pedagogik, ömsesidigt kunskapsutbyte, tillgång till självlärningsinstrument), verktyg (cyberbaser, digitala multimedia bibliotek) eller till och med namn som saknar tydlig koppling till den verklighet de refererar till ("Città dei mestieri") "Yrkesstaden")

Empowerment - ett instrument för att överbrygga gapet mellan Passivt Accepterad Tid och Fri Tid

Vare sig vi tycker om det eller ej så leder våra skolminnen många av oss att se på utbildning som ansträngning och kamp. Å andra sidan erbjuder kulturinstitutionerna (museer, utställningscentra, teknologiska rum) möjlighet till trivsamma miljöer för kunskapssökande. Man kan se hur dessa platser, i relation till tid vi själva väljer dvs. vald tid, med få undantag, inte använder nyskapande metoder för vuxenutbildning, vare sig det gäller livslångt lärande eller lärande kopplat till individens yrkesroll. Detta leder oss till att tänka på skillnaden mellan nöje och användbarhet. Att tala om en kulturinstitutionens utbildningsfunktion kopplat till "vald tid" är att gå emot reglerna, eftersom, generellt sett, termen "utbildning" är kopplad till den tid som är passivt accepterad, medan kulturella sammanhang är kopplade till vår fria tid, dvs. "vald tid".

Återinförande av Frigörande Kunskap

Idéen om kunskap för självförverkligande, frigörande, emancipatorisk, kunskap överbryggas detta gap och möjliggör att å ena sidan bekämpa bilden av det lidande som tenderar att kopplas till varje utbildningsaktivitet, förenat med arbete och å andra sidan, bekämpa bilden av bortkastad tid som ofta kopplas samman med aktiviteter förenade med "vald tid".

I ljuset av detta har projektet valt att framhäva empowerment - ett överbryggande koncept som inte är kopplat vare sig till obehag eller till nöje - och som söker stärka utvecklingen av de nätverk inom utbildningsväsendet som befinner sig emellan självlärande och institutionaliserat livslångt lärande.

Det kunskapssamhälle vi alla ser fram emot tar här sina första steg.

Goda intentioner är det gott om; metoder för empowerment genom utbyte av kunskap är fortfarande sällsynta. De utsätts för attacker av en tredelad önskan om att skapa paketlösningar, normalisera utopier och att hela tiden beräkna värdet av alla investeringar. Genom att tala högt och tydligt om vår ambition att ge empowerment högsta prioritet och genom att visa på styrkan i de svenska erfarenheterna såväl som i nätverkens mångsidighet och komplementära natur, så blir SCATE en del av den verktygslåda som kan användas för att motverka detta sätt att försvaga folkbildningen.

Vägar till Framtidens Livslånga lärande

Rita Bencivenga

I detta kapitel vill vi först av allt ge en översikt av egenskaperna hos lokala system för utbyte av tjänster, kunskap och/eller varor. Det är nödvändigt, eftersom som två av de verktyg som SCATE analyserar, dvs. Time Banks och nätverk för ömsesidigt utbyte av kunskap, är delar i denna större kategori och det är därför viktigt att kunna visa upp deras respektive specifika egenskaper.

Vi kommer sedan att visa på en del information om de generella egenskaperna hos nätverk för ömsesidigt utbyte av kunskap, eftersom de är en del av ett instrument som i början inte var med i projektet och inte heller står omnämnt i de skrivelser vi producerade under planeringsfasen. Det är alltså viktigt att vara medveten om den väg som ledde oss till att ta med dem under ett senare stadium av analysen. Märk väl att detta val är kopplat till både specifika aspekter hos projektet självt samt till partnerskapet som skapat projektet; det är inte möjligt, och skulle inte ens vara rätt, att försöka identifiera logiska kopplingar eller förklaringar baserade på instrumenten som sådana.

Vi vill försöka formulera en teori som kan fungera som grundval för ett verktyg som inbegriper vissa särdrag av de första fyra verktygen och som har de ideala egenskaper som gör det användbart för myndigheter eller andra företrädare för servicesektorn som vill observera och delta i kunskapsutbyte samt vara med om att planera och vägleda dess globala tillväxt.

Slutligen kommer vi att presentera reflexioner från projektgruppen gällande fortsatta framtida forskningsprojekt.

Lokala utbytessystem

Inom ekonomin ser vi hur de finansiella aspekterna tar över verkligheten och hur det kapitalistiska ekonomiska systemet ofta har ett negativt inflytande på social kommunikation.

När det kommer till utbyte av tjänster (och varor) utan att pengar är inblandade, är individens roll i gruppen högt värderad. Icke-monetära utbytessystem står i motsats till det dominerande ekonomiska tänkandet, och de uppstår ur medvetenheten att det finns en övre gräns för ekonomisk utveckling och att det är nödvändigt att finna lösningar på problemet att bibehålla en god livskvalitet, även då man står inför en försämrad ekonomisk situation med färre naturresurser och finansiella resurser.

Det finns många former av icke-monetära utbyten i post-industriella samhällen. M. Pittau³ talar både om de första experimenten - vilka kan spåras till Kanada under 1970-talet, samt en stor mängd nutida lösningar, såsom MORE (Member Organised Resource Exchange) i Förenta Staterna och Japan; LETS (Local Exchange Trading System) som är vitt utbrett i Storbritannien och Australien; det engelska ROCS⁴ (Robust Complementary Community Currency System); SEL (Système d'Echange Local) och Troc de Services som är populära i Frankrike och franskspråkiga länder; RERS (Réseaux d'échange Réciproque des Savoirs) som är vanliga i Frankrike, Schweiz, Belgien och Holland; Time Banks, aktiva i Italien, Schweiz och Spanien; Tauschring och Wir som utvecklats i Tyskland och Schweiz; och REL (Rete di Economia Locale - Lokala ekonomiska nätverk) och SRI (Sistema di Reciprocità Indiretta - Indirekta Ömsesidiga System) i Italien. Pittau nämner även fantasi-Dukater, Gröna dollar, Hureai kippu, Ithaca-timmar och Hero-dollar, som fungerar som komplementära valutor i cirkulation parallellt med konventionella valutor och som möter behov som vanliga pengar inte kan uppfylla.

³ Maurizio Pittau, *Economia senza Denaro, I Sistemi di Scambio non Monetario nell'Economia di Mercato*. Ed. EMI, 2003

⁴ <http://www.transaction.net/money/rocs/#issue>

Vi identifierar två olika former av lokala utbytessystem: den första formen är av mer ekonomiskt slag (t.ex. Local Exchange Trading Systems - LETS), medan den andra är mer socialt orienterad (t.ex. Time Banks - BdT⁵ och Troc-Temps⁶). De system som studerats inom SCATE är av den andra typen.

Alla dessa system har det gemensamt att de uppkommit (och framför allt utvecklats) i ekonomiska eller sociala krisperioder.

Amorevole och Rizzo⁷ argumenterar för att målet i grund och botten för LETS är att "korrigera snedvridna ekonomiska principer, och alltså byta från opersonligt utbyte till ett mer mänskligt och personligt sätt och de för in idén om byteshandel mellan människor, bärare av kunskap know-how, tid och varor som sällan utnyttjas". LETS, som startade inom den anglosaxiska delen av världen under det sena 80-talet, fokuserar på den rent ekonomiska aspekten, där man bygger ett alternativt, ekonomiskt system som inte använder sig av en konventionell valuta, utan snarare en lokal valuta. I sådana system är den sociala aspekten, som återfinns i Time Banks och Trocs, av mindre intresse.

Italienska BdT och franska Trocs är föreningar som startades spontant och av rent praktiska skäl. Avsikten med att delta i dessa föreningar är att genom byteshandel av tjänster skapa, en möjlighet till att socialisera sinsemellan samt att ge köpkraft åt människor som inte har det. Italienska Time Banks - som grundar sig på att underlätta utbyte av tjänster mot tid, likställande mellan deltagare, samt betoningen på att det inte handlar om 'volontärarbete' utan snarare någonting mitt emellan tjänster och frivilligt arbete - har inspirerat till liknande erfarenheter i flera andra medelhavsländer. BdTs mål är att främja lokalt utbyte, goda grannrelationer och en känsla av tillhörighet i samhället genom utbyte av tjänster och genom användandet av tid som valuta. Tid är måttstocken för att värdesätta en tjänst; alla tjänster har i sig samma värde, oavsett typen av tjänst som levereras eller vilken person som tillhandahåller den.

Till skillnad från volontärarbete, där givandet är ensidigt, så har BdT en ömsesidighetsprincip och det handlar hela tiden om utbyte. BdT har dock en formell organisation, vilket skiljer dem från informella hjälp-utbytes grupper, vilka också är vanliga i många länder.

De som deltar i en BdT har ofta starka ideal: de värdesätter mänskliga relationer; anser att alla ämnen har lika värde; anser att värderingar som självorganisering och ömsesidighet är viktiga.

I Italien har utvecklingen av Time Banks också varit kopplad till den sedan 1970-talet pågående debatten om fri tid, arbetstid och storstadsproblem.

Time Banks växte fram, åtminstone i Italien, genom kvinnors kulturellt relaterade behov av att spara

⁵ Ibland blandas "Time Banks" och "Timbanker" samman: de förra använder sig av människors fria tid medan den senare snarare kommer från arbetslivet. I Frankrike, i Strasbourg, och i Tyskland, vid Volkswagen fabriker, dök timbanken upp som ett svar på ett ökat behov av flexibilitet och för att bemöta ensamstående mödrars behov. I Italien blev timbanker införda i kollektivavtal från och med den andra halvan av 1990-talet. Artikel 9, lag nr. 53 från den 8 mars 2000, kallad "Stöd för föräldraskap, för rätt till omvårdnad och utbildning och för urban tidssammanordning" (publicerad i Gazzetta Ufficiale nr 60, från 13-03-2000) nämner timbanker som en variant av arbetstidsflexibilitet och som ett sätt förbättra balansen mellan arbetsliv och fri tid. Lagen avsätter resurser för "att befrämja företag som har kollektivavtal med stöd för flexibilitet, och specifikt:

- projekt avsedda att möjliggöra för den arbetande modern eller arbetande fadern, även när en av dem är egen företagare eller det handlar om foster- eller adoptivföräldrar till minderåriga, för att ge dessa personer möjlighet att dra nytta av särskilda former av arbetstid och flexibel arbetsorganisation
- möjlighet till speciell organisation av arbetstiden, såsom deltidsarbete, distansarbete eller andra former av arbete hemifrån, flexibel början och slut på arbetsdagen, timbanker, flexibla skift, möjlighet till att koncentrera arbetstimmar; prioritet skall ges föräldrar med barn i åldrar upp till åtta års ålder eller upp till tolv för foster- eller adopterade barn"

Avtalsreglerade timbanker bäddar för en bättre arbetsorganisation, då de låter den enskilde skapa ett konto av arbetade timmar utöver normal arbetstid, på vilket han eller hon kan ha ett avtalsenligt antal timmar. Både tillfälliga och permanenta arbetstagare kan dra nytta av detta. Istället för att samla på sig en massa övertid som sedan skall betalas kontant kan ett visst antal timmar överföras till frånvarotid som kontoinnehavaren fritt kan disponera över.

⁶ Giuliana Galeotti. Elementi essenziali per un'analisi sociologica delle Banche del Tempo ("Politiche sociali e servizi", No. 2, 2003, s. 173)

⁷ Rosa Amorevole och Pantaleo Rizzo. Senza denaro. Guida ai sistemi di scambio non monetario (Ed. Lavoro, 2000)

tid⁸. Vidare har den typ av varor man bedriver byteshandel med traditionellt utförts gratis i hemmen och har därför inte värderats särskilt högt på marknaden. Studier utförda av kvinnliga forskare⁹ har inlett en tankeprocess kring det faktum att kvinnor mycket ofta både utför arbete åt marknaden och i hemmet och dessutom gör detta inom organisationer och med tidsramar som inte förändrats i takt med att den sociala miljön förändrats. Sedan det sena åttiotalet har tid blivit till den viktigaste sakfrågan för kvinnor engagerade i politik, i yrkeslivet, på universitet och inom fack och föreningsliv.

För att kunna ge en översikt på lokala utbytessystem är det nödvändigt att börja i Kanada, där det hela hade sin början i alla fall när det gäller LETS.

1982 myntade Michael Linton uttrycket "Lokala Utbytt och Handels System" och tillsammans med sin fru Shirley, drev han "Comox Valley LETSsystems" i Courtenay, British Columbia. Systemet var avsett som ett komplement till det vanliga monetära systemet. Denna ursprungliga LETS är inte längre operativ.

I Kanada finns det en annan LETS, Victoria LETS¹⁰, som startades 1983.

I Italien grundades den första tidbanken¹¹ i Sant'Arcangelo di Romagna år 1995. År 2000 var speciellt viktigt för Time Banks, då Lag nr. 53 "Dispositioner gällande stöd för föräldraledighet, för rätt till vård och utbildning och för samordnande av tid i storstäder" från den 8 mars 2000 gick igenom. Artikel 27 i den lagen gäller Time Banks:

Time Banks

1. för att främja utbytet av grantjänster, stötta kommunal service och relationer med Offentliga Myndigheter, stärka utvecklingen av solidaritetskänsla inom lokala samhällsgrupper och uppmuntra individer och medborgargrupper, föreningar och andra organisationer och sammanslutningar som avser avsätta tid till aktiviteter som syftar till ömsesidig solidaritet och det gemensamma intresset, kan lokala myndigheter stötta och befrämja föreningar kallade "Time Banks".

2. För att stötta och befrämja Time Banks kan lokala myndigheter använda sig av egna lokaler och tjänster, samt organisera promotionsmaterial, utbildning och informationsaktiviteter. De kan även delta i tidbanken och skriva avtal som reglerar byteshandel avsedda för ömsesidig hjälp för medborgare eller den lokala samhällsgruppen med dessa. Dessa tjänster bör vara kompatibla med tidbankens stadgar och bör vara en del av den lokala myndighetens institutionella aktiviteter.

I Frankrike är Troc-Temps vitt spridda (ordet kommer ur "troc", handla eller byta) och avser utbyte av socialt och solidaritetsbaserade tjänster och färdigheter. De började sprida sig i Frankrike under andra halvan av nittiotalet som ett svar på den ekonomiska krisen. De första stegen gentemot skapandet av Troc-Temps togs i Montbel, Ariège, 1994, när en sammanslutning bildades där vanliga pengar bytts mot en "voucher": de som utförde en tjänst fick en check märkt med "saltkorn". Resultatet var SEL (Systèmes d'Échange Local eller Service d'Échange Local - Lokala Byteshandels System eller Tjänster) som bestod av grupper för byteshandel av varor, tjänster och kunnande. Det är alltså ett system där man inte endast handlar med kunnande och tjänster, som är fallet med Troc, utan även med produkter; man föreslår alltså ett system som nästan helt ämnar ersätta det vanliga

⁸ Trots att många män deltar i Time Banks så är kvinnorna dominerande, upp till 75%.

⁹ Vi hänvisar här till Balbo L. Manacorda P., Piva P. och studier utförda av Chiesi A., Amorevole R. och andra, samt framför allt till enkäten "Indagine multiscopo sull'uso del tempo" (Multifunktionell utforskning av tidsanvändande) utförd av ISTAT (Italienska Nationella Statistik Institutet) under 1989 och påföljande uppdateringar.

¹⁰ <http://www.lets.victoria.bc.ca/>

¹¹ Italiens viktigaste webbplats gällande dessa frågor är Tempomat, Osservatorio Nazionale sulle Banche del Tempo (Nationellt Tidbanks Observatorium), <http://www.tempomat.it>

ekonomiska systemet. SEL är därför snarlika LETS. Ett franskt konsortium¹² planerar lansera en alternativ valuta kallad SOL, som kommer att användas på ett smartcard. Pilotprojektet skall just starta i länen Ile de France, Bretagne och Nord-Pas de Calais, som en del av ett utvecklingsprojektet EQUAL under 2005 - 2006.

I England finner vi LETS, Local Exchange Trading Systems eller Schemes¹³, som är nätverk för ömsesidig självhjälp och som verkar på lokalnivå i samhället, inom vilka människor byter alla möjliga typer av varor och tjänster utan att använda sig av pengar. Dessa grundar sig på ekonomiska och sociala principer och använder en valuta kallad krediter, eller utbytesenheter, vars värde man enas om inom varje enskild grupp, för att skydda varje förenings oberoende vilket är kompatibelt med målet att främja lokala utbyten.

På senare tid har Time Banks i England utvecklats till allt mer "sociala instrument" som fått ett starkt gensvar från lokala myndigheter för att främja solidaritet och grannsämja. Med andra ord är detta tjänster som aktiverar medborgarna till frivilligt arbete.

I Tyskland finns det fler än 350 utbytessystem (Tauschringe, Äldrekooperativ, etc.)¹⁴. De är resultatet av personliga initiativ som tillkommit i reaktion på ökande socialpolitiskt och ekonomiskt underskott.

I Tyskland har rapporterats om en Tauschring (Utbytesring) i Bremen¹⁵ som fanns strax efter slutet av andra världskriget och vars mål var att klara de stora ekonomiska svårigheterna under efterkrigstiden. Idag är de ekonomiska aspekterna dominerande i en del Tauschringe¹⁶, i några fokuserar man mer på det sociala, och i andra är de två element lika viktiga. Byteshandel av varor är ofta mer viktigt än tidsaspekten: det är viktigt att dela med sig.

Det handlar om helt fristående grupper som samarbetar i nätverk. Alla försök att skapa större grupperingar av de mindre föreningarna har hittills misslyckats. Aktivt samarbete mellan olika föreningar är väldigt vanligt, men var och en bibehåller sin egen karaktär. Till exempel i Bremen är det mycket viktigt att varje medlem inte deltar på basis av sina yrkesmässiga kunskaper, utan snarare på basis av vad han/hon tycker om att göra; i södra Tyskland och i städerna i före detta DDR dominerar cirkulära ekonomiska grupper, vilka kombinerar privata och ekonomiska intressen¹⁷. Valutan kan heta Knoten, Knochen, Kreuzern eller Talenten. Värdet på valutan är en fri förhandlingsfråga mellan medlemmarna. Om man inte kan komma överens använder man sig av tid (till exempel har man bestämt att 1 timme motsvarar 20 Talenter).

¹² Partnerskapet inbegriper institutioner inom den sociala ekonomin (Chèque déjeuner, MACIF, MAIF, Crédit Coopératif), lokala myndigheter (länsstyrelserna i Nord-Pas de Calais, Ile de France och Bretagne; kommunerna i Lille, Roubaix, Fontenay aux Roses, Ille et Vilaines byråd) samt deltagare från den sociala/solidaritetsbaserade ekonomin.

¹³ Två webbplatser (på engelska) ger ytterligare information om LETS: LetslinkUK, UK Local Exchange Trading and Complementary Currencies Development Agency, är en världsomspännande organisation grundad 1991 som har som mål att samla in erfarenheter från föreningar som använder LETS systemet. Deras uppgift är att samordna och främja utbytet av information mellan LETS system för att främja samarbete mellan olika grupper <http://www.letslinkuk.net/>. Den andra webbplatsen är LETSsystems (<http://www.gmlets.u-net.com/>), som innehåller en stor mängd information om LETS och hur man skapar och driver en sådan webbplats.

¹⁴ Siffran kommer från Ute Anacker på den regionala Tidbankskonferensen som hölls i Castelnovo Fogliani (Piacenza, Italien) 16/12/2000 (en italiensk översättning av texten finns online på http://www.regione.emilia-romagna.it/banchedeltempo/castelnovo/ute_ita.htm).

¹⁵ Gällande detta, se även "La Banca del Tempo" av Paolo Coluccia (Ed. Bollati Boringheri, Turin, 2001). Även, på internet av Sara Lattuada: "Banche del Tempo, Radici Comuni Nei Paesi Stranieri" ("Time Banks, gemensamma rötter i utlandet"), http://www.sanpaolo.org/fa_oggi/0508f_o/0508fo56.htm.

¹⁶ De som har en mer ekonomisk struktur är inspirerade av Silvio Gesells teorier och syftar till skapandet av ett alternativt banksystem baserat på valuta utan räntor, eller mer exakt, genom införandet av negativa räntor; detta betyder att räntan dras av från kapitalet. Denna valuta har sedlar, kan konverteras och fungerar enligt samma principer som den nationella valutan. Ett storskaligt experiment utfördes under det sena tjugotalet, tidiga trettioalet, men misslyckades då den nazistiska regimen ansåg Talents som konkurrenter till Statsbanken.

¹⁷ Den senare är inspirerad av den schweiziska Talentexperiment Arau

Rörelsen för Nätverk för ömsesidigt Utbyte av Kunskap - MRERS (Movimento delle Reti di Scambi Reciproci di Saperi)

Det som i Frankrike, ledde till skapandet, av nätverk för ömsesidigt utbyte av kunskap var dels en stark övertygelse och dels en insikt.

Övertygelsen gällde det faktum att den största tillgången i västerlandet ligger i kunskap och know-how; medan den (bittra) insikten gäller det ökande gapet mellan de som besitter kunskap och de som inte gör det, samt mellan dem som har rätt att definiera vad kunskap är och hur den skall mätas och utvärderas, å ena sidan, och de som bara kan hoppas på att få smulorna, å den andra.

Claire och Marc Heber-Suffrin sade en gång att vi alla är bärare av kunskap och ivrig på att lära, när omständigheterna möjliggör utbyte, och, på grundval av detta startade de en organisation som idag har växt till många olika länder och involverar fler än 300 000 människor.

Initiativet startade 1971 inom skolektorn efter att ha funderat kring anledningarna till att så många elever misslyckades i sitt lärande¹⁸.

Vilka är de nödvändiga omständigheterna för ett fruktbart kunskapsutbyte?

- låta varje person vara både givare och mottagare, oberoende av hans/hennes historia och sociala position;
- bedöma andra för vad de vet och inte för vad de inte vet;
- stöd för lärande genom "trial & error";
- sammankoppla görande - forskande med träning och kommunikation;
- se på jämlikhet och ömsesidighet i kunskapsutbyte som den gyllene regeln

"Organisationen av ömsesidigt kunskapsutbyte förutsätter ett nätverk, avsett som en spegelbild av verklighetens komplexitet och med en struktur som främjar ett aktivt medborgarskap. Dessa nätverk kräver en öppenhet, men även rörelse och en kontinuerlig interaktion med ett samhällsprojekt vars huvudmål är ett fullvärdigt liv för alla människor - och i synnerhet att bryta isolering och återknyta en människas sociala band"¹⁹.

Möjliga hybrider

SCATE projektet hade inledningsvis definierat tre instrument som på grundval av deras respektive karaktärsegenskaper kunde utgöra en utgångspunkt för utvecklingen av ett nytt instrument som inbegriper en del av deras egenskaper och som kan stötta ett livslångt lärande.

Undersökningsprocessen utförd av projektgruppen under möten, seminarier och annat enskilt arbete har resulterat i att ett fjärde instrument lagts till de andra tre, dvs., Nätverk för Ömsesidigt Kunskapsutbyte (Réseaux d'Échanges Réciproques de Savoirs, RERS).

Det bör understrykas att detta var möjligt tack vare de specifika egenskaper projektet hade. Därför är kommentarerna som står att läsa på dessa sidor inte att ta som en modell för andra arbetsgrupper, med andra behov.

Det finns en stor mängd av instrument att tillgå, var och ett med olika egenskaper beroende på det sociala, politiska och utbildningssammanhang de tillkom i. Som vi sett är strukturen på Time Banks varierande beroende på det land och de historiska sammanhang de uppstått i. Andra dokument som

¹⁸ Pedagoger som man ofta refererar dessa tankegångar till är Célestin Freinet, Paulo Freire och Don Milani.

¹⁹ Utdrag från introduktionen av Jacques Robin till "Le cercle des savoirs reconnus", Desclée de Brouwer, Paris 1993, av Claire och Marc Héber-Suffrin.

skrivits inom SCATE projektet²⁰ visar tydligt på de grundläggande skillnaderna mellan svenska och italienska studiecirklar och även de stora skillnader som finns inom italienska studiecirklar, beroende på det landskap vari de startade, åtminstone från en organisatorisk synvinkel.

Analysen av Time Banks har mött en del praktiska hinder. Det finns en del mycket aktiva Time Banks i Italien, men de få aktiva Time Banks som finns i Ligurien är mycket små och står inför en del ganska allvarliga överlevnadsproblem.

Föreningen AUSERs tidbank har varit en mycket värdefull källa för projektet, eftersom, den trots sin ringa storlek, möjliggjorde för deltagarna att förstå de mekanismer som ligger bakom en tidbank och få kunskap om de problem som kan uppstå. Systemet med checker och den bokföring detta medför är otvivelaktigt intressant eftersom det gör det enkelt att hålla reda på tjänster och bidrar till att bibehålla en viss balans i systemet. Det var alltså bankens organisation som var av störst intresse för projektgruppen. Vad gäller typen av utbyte, däremot, är det engelska språket den enda formen av kunskap man handlar i och resten av de utbyten som äger rum handlar i slutänden om tjänster. Detta är ju i sig inget negativt, men för ett projekt som fokuserar på kunskap är det något av en begränsning för den gemensamma diskussionen med projektdeltagarna.

En introduktion till Claire Héber-Suffrin, som uppfann RERS, ägde rum under projektet seminarium i Paris. Hon höll där ett tal och det fanns tillfälle att läsa hennes böcker, och detta övertygade projektdeltagarna om att de funnit ett instrument som delvis liknar en tidsbank, fast mer fokuserat på utbyte av kunskap snarare än tjänster (eller varor).

Det faktum att deltagarnas intryck var riktigt fick sin bekräftelse under ett möte i Sofia, där Claire Héber-Suffrin presenterade RERS historia, samt ledde ett seminarium om hur man går till väga för att stimulera starten av ett nätverk.

Efter dessa kontakter knöts ytterligare ett band med den förening som startade italiens första RERS, dvs. APRIRSI (en förkortning som på italienska betyder "öppna sig" och som står för Associazione Per le Reti Italiane di Reciproci Scambi di saperi, "Föreningen för ömsesidiga kunskapsutbytessystem i Italien").

Under det andra årets arbete har alltså analys och reflexioner fokuserat på fyra verktyg, men utan att för den skull glömma bort helhetsbilden, med all dess vitalitet och snabba utvecklingstakt, som omger idéerna om livslångt lärande²¹.

Vilka är de element som karaktäriserar instrumenten som undersökts och som kan utgöra grunden för ett nytt instrument att användas av myndigheter och andra aktörer inom servicesektorn som är intresserade av att främja och stötta livslångt lärande?

Verktyg	Nyckelelement
Time Banks	Underlättar bokföringen av aktiviteter; garanterar att inte obalans uppstår mellan deltagare och att ingen http://www.chitalishte.bg/arbatar "gratis".
Studiecirklar	Lättidentifierade teman och en tydlig definition av delat lärande/studieplan
RERS	Ömsesidighet som ett måste, jämlika roller för både män och kvinnor
Trees of Knowledge	Kartläggning av kunskap hos både individer och grupper (och även av alla deltagare). Möjlighet till att understryka kunskaper som saknas eller är bristfälligt. Ett patentsystem som möjliggör erkännande av kunskap.

Den mest relevanta aspekten av tidsbanker för våra mål är organisationen. Det faktum att all aktivitet är registrerad och möjlig att spåra, underlättar driften av en hypotetisk tjänst kopplad till en myndighet eller till en aktör från servicesektorn. Detta är också en garanti för deltagarna, i synnerhet när vi talar om en storskalig tidsbank, som medför att direkt personkännedom är svår att uppnå, som

²⁰ Handbok om studiecirklar, analys och spridning av good practices på nationell och internationell nivå, 2006, Edizioni Provincia di Genova, tillgänglig från webbplatsen <http://www.scate.info>

²¹ Den europeiska kommissionen och medlemsstaterna ha definierat livslångt lärande, inom ramarna för den European Employment Strategy (1997, Luxemburg), som: "allt meningsfullt lärande som utförs på pågående basis för att öka kunskap, färdigheter och kompetenser".

ju gör det svårt för medlemmar att lära känna varandra personligen. Alla deltagare intervjuas och deras personliga data registreras och detta utgör en garanti och skapar tillit för systemet hos nya medlemmar som är intresserade av att delta i utbytesverksamheten. Möjligheten av att alltid kunna slå upp hur många timmar var och en lagt ned och vad som åstadkommits under tidigare utbyten är också till hjälp för att undvika obalans i systemet.

När det gäller studiecirklar är det viktigt att de ämnen man väljer att studera och diskutera är väldefinierade och har diskuterats inom gruppen. Detta ger deltagarna möjlighet att på förhand bestämma hur mycket de vill engagera sig, men lämnar ändå dörren öppen för framtida, ytterligare, engagemang och uppmuntrar dessutom repetition av tidigare utprovade sätt att lära sig. Detta tycks vara speciellt värdefullt i sammanhang där människor inte har mycket tid och alltså måste klara av att fastställa sin egen läroplan på ett någorlunda detaljerat och undvika eller åtminstone minska risken för att överge gruppen eller systemet.

När det gäller RERS är kravet på ömsesidighet och jämställdhet mellan roller för alla deltagare den mest intressanta karaktärsegenskapen. Grunden för ömsesidighetstanken är att varje individ är bärare av användbar kunskap, är kapabel och villig till nytt lärande, kan befrämja förändring och utvecklas tillsammans. Ett sådant system kan skapa en enorm empowerment hos människor, eftersom det fostrar engagemang och självförbättring hos alla deltagare. Jämlikheten i roller möjliggör för människor att vid varje tillfälle experimentera med sin roll som aktör eller ger möjlighet att experimentera med olika roller, både som givare eller som mottagare som lärare eller som student. Detta utlöser en god cirkel som främjar självförtroende och självmedvetenhet, som i sin tur involverar nya människor i processen i och med att alla är medvetna om sin del i det hela och lätt kan känna igen andras roller.

Avslutningsvis, av stor vikt för både deltagare och organisatörer är den kartläggning av kunskap, som Trees of Knowledge ger möjlighet till, både som ett sätt att planera och som ett sätt att utvecklas som person, grupp och tjänst. Lika viktigt är idén om igenkännande av inhämtade färdigheter och kunskaper (genom ett "patent"), eftersom detta stärker tjänsten som sådan genom att försäkra möjligheten till karriärvägar såväl inom tjänsten som inom samhället.

Är det något som saknas i denna beskrivning av instrumenten? Enligt vår åsikt är den lokala nivån på vilken alla dessa instrument är analyserade begränsande om man ser till dagens samhälle. Med andra ord, tror vi det är nödvändigt att integrera en distanskomponent som gör det möjligt för individer och grupper att delta även på avstånd, vilket i sin tur gör det möjligt att utvidga tjänsten till en betydligt större grupp, eller att lättare kunna identifiera specialkunskap inom ämnen som är mindre vanliga eller långt borta från den lokala gruppens erfarenheter.

Detta kan möjligen hjälpas upp av det faktum att den tjänst vi tänker oss fokuserar på utbyte av kunnande och färdigheter snarare än av varor och tjänster. Å andra sidan medför integrationen av denna aspekt en hel del nätverksskapande för att koppla samman enheter som är intresserade av att befrämja och upprätthålla tjänsten.

Resurscenter för empowerment

Analysen av de instrument som projektet identifierat under inledningsfasen, och efterföljande efterforskningar kring kunskap baserade på alla de andra instrumenten kopplade till formellt och informellt lärande²², har lett projektgruppen till att fokusera framförallt på två koncept.

Det första har sin utgångspunkt i det faktum att mängden metoder och lösningar är mycket stor och varierad och att system och tjänster utvecklas hela tiden. Projektet har direkt studerat de erfarenheter man har i de fyra deltagarländerna och har mer indirekt utforskat vad som händer i andra europeiska och icke-europeiska länder. Tanken att frysa de omständigheter som observerats och utifrån en sådan stillbild försöka bygga nya, konstgjorda, hypoteser som alltså inte följer naturligt ur utvecklingen inom det som existerar idag, är en strategi som löper stor risk att misslyckas. Vad som däremot kan vara till hjälp är skapandet av ett observatorium: ett referensinstrument vars mål är att hjälpa de som arbetar med dessa frågor att snabbare och bättre förstå de många initiativ som existerar och visa på innovationer inom området.

Ett sådant resurscenter ("observatory") skulle säkerställa en väsentlig aspekt, som en enkel katalog med tjänster och/eller instrument inte kan ge, nämligen genom att ta med det som gjort det möjligt för initiativ med liknande namn (ibland identiska) att egentligen vara helt skilda saker.

Med andra ord, även om man skulle kunna utgå från en italiensk tidsbank för att lära mer om liknande erfarenheter i andra länder så är resultatet av en analys av Time Banks och Banques du Temps ganska säkert väldigt annorlunda. Samma sak gäller för studiecirkel, som är så olika i Italien och i Sverige att det vore bättre att ta andra instrument i beaktande istället för två med liknande eller till och med samma namn.

Detta resurscenter ("observatory") vars analyskriterium enkelt skulle kunna definieras med utgångspunkt i erfarenheterna från SCATE projektet, har möjlighet att bli en värdefull resurs för att spåra utvecklingen inom olika system och de korsbefruktningsprocesser som spontant uppstår.

Det andra konceptet som växt fram ur projektgruppens reflexioner handlar om empowerment. Empowerment²³ är en vanlig (och överanvänd) engelsk term, och som så ofta är fallet med engelska lånord, är svår att översätta till andra språk med ett enda ord. Två uttryck kan användas för att översätta empowerment: stärkandet av den enskildes färdigheter och stöd för oberoende och självstyrd utveckling. Det första uttrycket ligger närmare den ursprungliga betydelsen, men tappar idéen om möjligheter som finns i ursprungsordet och därför tycks det andra uttryckssättet bättre beskriva tanken. Empowerment hjälper en människa att växa i hans/hennes allmänna färdigheter samt i utvecklingen av hans/hennes självmedvetenhet. Empowerment handlar alltså om ett synsätt att se människor som kapabla som kapabla till självständighet och oberoende, snarare än att bli övertagna, skyddade, och satta i sekundära roller. En viss sociologisk tankeskola undviker denna term. Framför allt i de fall där staten drar ner på tillgängliga resurser och säger sig befrämja empowerment genom att lämna individen utan annat val än att klara sig själv, kan det handla om något negativt eftersom det lätt kan uppstå situationer där grupper av människor lämnas helt oskyddade. Detta måste ses som är ett politiskt problem och ingen borde belägga personer som redan har nog med egna problem med ytterligare bördor. Att stärka individens möjligheter är bra, men det kan bli till något dåligt i ett politiskt sammanhang där den offentliga sektorn minskar sitt ansvar.

²² Kommissionen har ett arbetsdokument kallat "A Memorandum on Lifelong Learning" - Bryssel, 30/10/2000, där man identifierar tre grundläggande kategorier av meningsfullt lärande: formellt lärande, som äger rum inom utbildnings och träningsinstitutioner och som leder till erkända diplom och kvalifikationer; icke-formellt lärande som äger rum parallellt med det institutionella utbildningssystemet vilket vanligtvis inte leder till diplom; informellt lärande som, till skillnad från de andra två, inte nödvändigtvis inbegriper avsiktligt lärande som medför kunskap och färdigheter, men inte alltid känns igen som lärande, inte ens av deltagarna själva.

²³ Definitionen och tankarna kring empowerment kommer från kapitlet "Empowerment, inclusione o integrazione?" (Empowerment, gemenskap eller integration?) i "Le idee vincenti. Esempi di buone prassi nello sviluppo della cultura imprenditoriale e dell'accoglienza" av Rita Bencivenga. Det är en rapport utförd inom Equal projektet "Albergo in via dei Matti n.0" som finns tillgängligt online som en PDF-fil från <http://www.alfabeti.org/EQUAL/LE%20IDEE%20VINCENTI.pdf>

På grundval av dessa reflexioner och på hur deltagandet i studiecirkel och nätverk för ömsesidigt kunskapsutbyte kan vara en viktig utgångspunkt för att befrämja empowerment, så beslöts det att detta tema skulle utforskas ytterligare och att man skulle skapa ett hypotetiskt instrument för att stötta människors empowerment istället för att bara erbjuda förutbestämda läroplaner och utbytessätt. Detta är självklart en känslig fråga eftersom främjandet av självständighet och oberoende kan leda till situationer utan möjlighet till kontroll. Detta är ett problem framför allt när organisatörerna är en myndighet eller från tjänstesektorn, eftersom dessa har en så rigid struktur som gör det nästan omöjligt för dem att arbeta utanför välstrukturerade och väldefinierade sammanhang.

Ett resurscenter för empowerment ("observatory") kan alltså bli till ett viktigt instrument för dem som förespråkar utbyte av kunskap både som för de som organiserar tjänster och de som använder dem.

Observera Empowerment, den franska erfarenheten

Bernadette Thomas, Cité des Métiers, Paris

Mötet mellan franska nätverk för folkbildning som grund för idéer

Redan från början var Cité des Métiers avsikt med SCATE projektet att så långt som möjligt stötta projektets idéer genom att arbeta gemensamt med flera franska nätverk som arbetar med personligt lärande och lärande i små grupper, inklusive distansutbildning. En lista på dessa nätverk, alla involverade på ett eller annat vis i folkbildningsrörelsen, följer nedan: RERS (Nätverk för ömsesidigt kunskapsutbyte), Trees of Knowledge, APP (Ateliers de Pédagogie Personnalisée – Ateljéer för individuell pedagogik), Cité des Métiers, CIRASTI (den övergripande förening som samordnar organisationer med generell och specialiserad folkbildning, och som arbetar med utveckling av teknisk och vetenskaplig utbildning för alla sedan 1985), Cyberbases (Cyberbas nätverket samordnar fler än 430 offentliga multimediasalar i Frankrike, dessa är öppna för alla och är utrustade med teknisk utrustning för tillgång till Internet och annan ny teknik).

Under åren 2004 - 2005, deltog Cité des Métiers i Paris aktivt i de möten som dessa nätverk organiserade för att presentera SCATE projektets mål och för att höja mötesdeltagarnas medvetande om projektet och möjligheterna att delta. Detta med en förhoppning att de genom sin erfarenhet skulle kunna vara till nytta för att uppnå projektets objektiva och mål, och framför allt att de skulle kunna hjälpa till med korsbefruktningen mellan de olika instrument som analyserats för att möjliggöra utvecklingen individens utveckling av empowerment och livslångt lärande.

Några bilaterala möten (i form av nationella seminarium) möjliggjorde för ett stort antal människor med olika erfarenheter att delta i det Internationella Seminariet som hölls i Paris den 7 oktober 2005, och tillsammans diskuterade SCATE projektet.

Å andra sidan, den speciella relationen med "Città dei Mestieri" i Genua har varit ett viktigt bidrag till hela Cité des Métiers internationella nätverk, tack vare diskussioner inom projektet kring Cité des Métiers arbetsätt och kring frågan: Hur kan Cité des Métiers dra nytta av SCATE projektet? Många företrädare för Cité des Métiers nätverk deltog även i mötet den 7 oktober (de franska städerna Rouen, Belfort, Alençon samt den portugisiska staden Porto).

Under ett senare skede, efter det framgångsrika seminariet den 7 oktober, fortgick arbetet med varje nätverk, för att kunna visa på projektets framsteg och för att kunna diskutera de sätt på vilka nätverk kan ta till sig projektets resultat för att bättre kunna nå sina mål.

Under denna fas arbetade man speciellt mycket med var CIRASTI nätverken (möte hölls i Tours i januari 2006), APPs nätverk (diskussioner i Toulouse i maj 2006) och nätverk av Trees of Knowledge (Palabres d'Arbor&Sens i juni/juli 2006) speciellt involverade. Parallellt med dessa aktiviteter, och som en uppföljning på 7 oktober, uttryckte nätverken en önskan att tillsammans inleda ett arbete från grunden, då de ansåg detta nödvändigt för att kunna lufta åsikter och åstadkomma verklig korsbefruktnings av arbetsätt.

Den underliggande idéen med denna nya aktivitet är att korsbefruktnings inte skall komma från ovan, utan snarare skall växa fram genom görande. Med andra ord kan vi forska om, observera och analysera varför och hur man uppnår vissa mål, för att sedan kunna verkställa det även i praktiken. Varje nätverk har sina egna metoder, vanor och metoder och, även om de mer eller mindre känner till hur andra nätverk arbetar är de aldrig direkt involverade i ett direkt och konstruktivt utbyte.

En arbetsgrupp (bestående av en kärna på ett dussintal personer, samt ytterligare ett tjugotal som deltog när möjlighet fanns) tillkom och möttes regelbundet under mer än ett års tid (åtta möten från november 2005 till juli 2006).

När SCATE projektet led mot sitt slut och projektets stöd till nätverken var på upphällningen, kom deltagarna i arbetsgruppen överens om att fortsätta samarbetet utöver slutdatumet som lagts fast för det europeiska projektet. Med den stora mängd material man producerat beslöt deltagarna att befästa arbetet genom skapandet av ett resurscenter för empowerment baserat på vad som åstadkommit under dessa möten.

Vem fick nätverkens intresse för samarbete att bli till verklighet

I Frankrike finns det exempel, som RERS och APP nätverk, som liknar de studiecirklar och Time Banks som utvecklats i Sverige, Italien och Bulgarien. Vid RERS's nationella seminarium juni 2005 underströks hur korsbefrukning redan äger rum i form av Nätverk för Ömsesidigt Kunskapsutbyte, och speciellt inom ramen för Trees of Knowledge.

Den koppling som tveklöst finns mellan Trees of Knowledge och de metoder som utvecklats av RERS - Nätverk för Ömsesidigt Kunskapsutbyte, beror även på det faktum att en del nätverk använder sig av ett datorbaserat instrument skapat och utvecklat av Trivium.

Denna observation ställer vissa frågor: vad är det som egentligen tillkommer genom användandet av ett dylikt instrument för kunskapsutbyte? Om det innebär ett mervärde, varför har inte användandet spritts snabbare till andra nätverk? Vilka är hindren för dess användande? Går hindren att överkomma? Hur då? Samtidigt har ju seminariet visat på den rikedom av nyskapande lösningar som finns och på önskan om att fortsätta med experiment och nya korsbefrukningar och alltså på vikten av att veta mer om hur andra grupper och nätverk gör, samt även att titta närmare på hur kunskap förvärfas.

Hur startar korsbefruktningsprocesser och hur utvecklas de? Hur kan nätverk få hjälp att på bästa sätt använda de instrument som står till förfogande optimalt? Hur kan andra metoder, utvecklade inom andra nätverk, användas för att förbättra de egna aktiviteterna? Hur kan vi få inspiration från den långa erfarenheten av studiecirklar?

För att ge svar på dessa frågor har gruppen enats om en arbetsplan som inbegriper olika aspekter.

Tydliggöra presentationen av empowerment i relation till arbetsmetoder

Redan från det allra första mötet framkom behovet av att tydliggöra termen "empowerment" som med avsikt inte var översatt till franska, eftersom vi ansåg att den officiella översättningen, "bemyndigande", inte helt lyckas överföra idén utan den politiska, ekonomiska och sociala kontext i vilken den används.

De franska deltagarna inledde då en samarbetsprocess inom nätverken för att göra en egen tolkning genom att använda sig av Trees of Knowledge för att jämföra dem och för att identifiera överensstämmelser och skillnader.

De insamlingsmetoder som använts riktar in sig på de förväntade fördelarna som kommer ur aktiviteter vars mål är att främja empowerment. Det som är viktigt för deltagarna i idén om empowerment är snarare en slags träning av en legitim, väletablerad och återerövrad makt, än i den svagare betydelse som en del grupphanteringsmetoder nyligen använt termen i.

Detta förtydligande är grundläggande innan man kan fortsätta med att samla in största möjliga mängd beskrivningar av metoder för empowerment inom utbildningssektorn.

Utveckla specifika observationsinstrument

Under dessa möten utvecklades ett speciellt instrument för att kunna observera metoder för empowerment och för att finna exempel på korsbefruktning. Det handlar om en samarbetsplattform baserad på SeeK Linkage och som ger gruppdeltagarna (det är en plattform som är öppen för alla som är intresserade av dessa teman) möjlighet att dela med sig av erfarenheter och upplevelser och analysera dessa med hjälp av en mall som senare gör det möjligt att finna och dela gemensam kunskap

Genom att använda sig av en metod, välkänd bland de som känner till Trees of Knowledge, kan deltagarna snabbt och enkelt komma till skott samtidigt som de experimenterar med nya instrument som ju redan i sig erbjuder ett tankeväckande perspektiv på korsbefrukningens möjligheter och nya inlärningsmetoder.

Eftersom korsbefruktning inte kan förenklas till en enkel överföring av metoder, föredrog deltagarna att utföra en analys av sina egna arbetsmetoder för att bättre belysa vilka karaktärsegenskaper som är oundgängliga i metoder för empowerment samt att resonera kring hur nätverkens egna arbetssätt ju är exempel på framgångsrik korsbefruktning.

Denna observation resulterad i behovet av ett instrument, ett resurscenter ("observatory"), vars mål är att finna, analysera och inspireras av korsbefrukningar, men också att experimentera med nya metoder.

Utveckla och observera metoder för empowerment genom att dekodifiera dem

Ett resurscenter ("observatory") kan inte begränsas till att dekodifiera och tolka existerande praxis utan bör även bidra till att underlätta korsbefruktning. Detta var anledningen till gruppens önskan att arbeta som en workshop med utgångspunkt i de likheter som finns inom existerande nätverk skulle kunna befrämja utbyte av arbetsmetoder och testa nya korsbefrukningar.

På detta sätt kom en del forskningsprojekt till, parallellt med andra existerande workshops inom Cités des Métiers i Paris, t.ex: skapar-klubbar och arbetsökarcirklar; erfarenhetsutbyte för människor över fyrtiofem som antingen är jobbsökande eller som vill utvecklas på sin nuvarande arbetsplats, eller rent allmänt i sitt yrkesliv; förmedlingssystem vars mål är att stärka Cités des Métiers användare och göra dem mer självständiga i deras arbetssökande.

Informationen som spreds genom Cité des Métiers internationella nätverk har gett vissa resultat i andra länder och försök att bilda studiecirklar med stöd från lokala myndigheter startades t ex i Portugal.

Utbytet av arbetssätt och metoder mellan olika nätverk borde observeras kontinuerligt och man borde ge samma vikt till både analys av processer och till slutresultatet. Alltför ofta bokförs bara resultaten, men vi kan också lära oss av våra misstag. Denna anmärkning ligger bakom idén att resurscentret ("observatory") även skulle undersöka misslyckade försök och försöka förstå orsakerna till detta.

Öka verkan av arbetet genom skapandet av ett "riktigt" resurscenter för empowerment ("observatory")

Arbetsplanen för ett framtida observatorium är den naturliga fortsättningen på det arbete som utförts hittills. Det grundar sig på det gemensamma arbete som inspirerats av de gemensamma

värderingarna mellan nätverken. I framtiden kan detta bli den grund på vilken observatoriets arbete vilar på. Denna text, som ju är ett kommunikationsinstrument för individer och grupper som är intresserade av att delta i arbetsgruppen, beskriver metoder och arbetssätt, samt förklarar sammanhang och de olika aktörernas roller.

På grundval av de mönster som använts för att definiera empowerment och beskriva de situationer där man kan åstadkomma det, har en ny tröskel passerats, en passage från visualisering till byggandet av ett referensverk som möjliggör insamlandet av bevis på empowerment och som visar hur man kan nå ut till betydligt större grupper än den ursprungliga gruppen, speciellt på internationell nivå. Vad som återstår att slutföra är skapandet av ett uppslagsverk med syfte att beskriva och jämföra verksamheter.

Utifrån dessa premisser kommer det fortgående insamlandet av bevis kopplat till korsbefruktningmetoder att göra det möjligt att förfina detta instrument, så att det kan användas även i andra kulturer. Utöver viljan att samarbeta är det viktigt att komma överens om hur man skall samarbeta. Av denna anledning, och med en framtida expansion i åtanke utfördes en enkät kring vad man förväntade sig från resurscentret ("observatory") och vilka aktiviteter detta skall ägna sig åt.

Även om resurscentrets ("observatory") roll och vad som skall ha studerats ännu inte beslutats i detalj, så tror vi att SCATE projektets slutseminarium kan vara en ideal tidpunkt för att ge resurscentret ("observatory") en internationell dimension och fortsätta det arbete som utförts tillsammans under projektets gång genom att involvera och integrera de internationella projektdeltagarna i det arbete vi utfört på nationell nivå. Inom ramarna för arbetsgruppen utbyter vi idéer med en grupp individer som kommer från olika nätverk och som är överens om att sätta sin grupp tillhörighet åt sidan och dela med sig av sina erfarenheter och sina arbetsmetoder.

Vi talar med andra ord om en självständig grupp som arbetar med gemensam empowerment på sin egen nivå. Vi kan nu lätt föreställa oss att observera och utbyta gemensamma metoder för empowerment, vilket utgjorde grunden för diskussionerna på vår workshop, i ett större, internationellt sammanhang tillsammans med internationella partners.

”Studiecirklar” i Italien, Frankrike och Bulgarien

Studiecirklar i Genua

Studiecirklar är en spontan gruppering av personer som önskar fördjupa sig i ett ämne eller en sakfråga och som inte kan finna en passande kurs som möter deras behov. I en del fall handlar det om ett intresse som delas av en grupp personer som redan känner varandra, andra gånger söker man andra personer som delar samma intresse och som är villiga att fördjupa sig i det tillsammans.

Utbytet med andra europeiska länder har inom SCATE projektets ramar, som är finansierat av den Europeiska Gemenskapen och samordnat av Provinsen i Genua, visat på olika typer av erfarenheter som lett till en definition av bästa praxis när det gäller skapandet av studiecirklar.

Fem viktiga punkter för att planera en studiecirkel

Deltagarna bör vara villiga att investera sin tid och finnas tillgängliga för varandra då det gäller att finna vägar för lärande och för att hjälpa såväl individen som gruppen att växa kulturellt.

Gruppen bör bestå av minst fem och som mest femton personer, och den bör ej vara längre än femtio timmar.

Tiden till förfogande bör helst användas för självstudier, för ömsesidigt och gemensamt lärande; vid behov kan tid avsättas för att involvera experter på ämnet.

Schemat för cirkelns möten bör definieras inom projektet och utöver teoriska studietillfällen, bör planeringen även inbegripa experiment, workshop och andra aktiviteter.

Gruppens resultat bör visas upp för andra intresserade och information spridas om cirkelns aktiviteter.

Hur man organiserar en studiecirkel

När man söker finansiellt stöd för en studiecirkel bör projektets slutdatum och andra deadlines tydligt skrivas in i projektdokumentationen.

Finansieringen av studiecirklar kan ske genom utfärdandet av en voucher kopplad till studiecirkelns aktivitet, utställd å studiecirkelns vägnar till en kontaktman/kontaktkvinna eller den organisation som arbetat fram projektet. En sådan voucher är till för att täcka cirkelns utgifter och kan täcka de summor man kommit överens om när projektet blev godkänt; den skall inte överstiga den summa organisatören planerat för.

Skriva ett projekt och en planering av alla aktiviteter är väldigt användbart, och nödvändigt då man söker finansiellt stöd.

Vad händer när ett projekt presenteras: starten

En utvärderingsgrupp avgör hur många av de projekt som presenterats är förenliga med

studiecirkelns grundtanke och värderingar, samt vilken utkomst man kan förvänta sig.

När väl projekten blivit godkända tar det ungefär trettio dagar för att starta upp de olika aktiviteterna i enlighet med det godkända projektet och med filosofin bakom studiecirkel generellt.

Medlemmarna i gruppen som står skrivna i projektet skall vara närvarande på alla de schemalagda mötena. Var och ens bidrag bör utgöra ett utvärderingskriterium som används för att godkänna projektet.

Eventuella förändringar i gruppens medlemmar är tillåtna, av uppenbara skäl, men bör alltid ske på så vis att projektets ursprungliga natur och gruppens sammansättning bibehålls.

Aktiviteterna skall vara organiserade och skötta på så vis att på bästa möjliga sätt ta tillvara varje deltagares intressen och göra det möjligt för alla att fritt kunna uttrycka behov och önskningsar, för att på så vis göra sig själva till en värdefull tillgång för hela gruppen.

Som redan nämnts bör vem som helst som så önskar ha rätt till att delta på cirkelns möten. Studiecirkeln bör vara ett fritt rum, öppet för alla som känner att de har något att dela med sig eller investera i det specifika sammanhanget, även om det bara skulle råka gälla ett enstaka möte, eller helt enkelt att sitta ner och lyssna.

Kontroll och uppföljning av cirkelns aktiviteter

Under de olika faserna i studiecirkelns aktiviteter är ett visst mått av kontroll viktigt för att hålla koll på såväl organisatoriska aspekter, eventuella viktiga tillfällen i projektet, samt att kontrollera att alla deltagare har möjlighet att bidra till gruppens arbete.

En del studiecirkel får besök direkt på sin mötesplats av en kontrollant. Denne kontrollerar att de riktlinjer som projektet innehåller följs, samt alla deltagares motivation, intresse och att alla är nöjda med hur arbetet fortskrider, samt att gruppdynamiken fungerar och kontrollerar deltagarnas villighet att berätta om sina erfarenheter.

Då aktiviteterna avslutats är det viktigt att varje studiecirkel skriver en slutrapport, med en detaljerad beskrivning av vad som hänt, av de arbetsmetoder man använt sig av, av var och ens bidrag, de utgifter man haft, de resultat man uppnått och produkter som skapats.

Vidare får alla deltagare en "Uppföljningsenkät" att fylla i och som används för att utvärdera huruvida studiecirkeln varit en bra erfarenhet och hur de personliga relationerna fungerat inom gruppen. Enkäten är en bra metod för att förstå om deltagaren är intresserad av att delta i andra liknande studiecirkel och/eller lära mer om andra cirkel.

Man bör organisera periodiska och gemensamma möten med studiecirkelns kontaktpersoner när studiecirkeln avslutats. Dessa möten är ett värdefullt tillfälle till utbyte av erfarenheter.

Vikten av informationsspridning

Varje studiecirkel är ansvarig för sin egen reklamkampanj och för att sprida information om framtida och/eller planerade aktiviteter.

Varje studiecirkel kan hålla öppna seminarier eller andra allmänna möten för att involvera människor utanför den grupp som står skriven i projektet.

I en del fall används en del av bidragssumman direkt till informationsspridning, i form av affischer, broschyrer eller flygblad.

Det händer ofta att en studiecirkel väljer att bygga en egen webbplats där man förklarar och

rapporterar om cirkelns arbete.

Frankrike: Nätverk för kunskapsutbyte

Studiecirklar är en form av gemensamt lärande. De är organiserade i grupper av personer som möts för att tillsammans fördjupa sig i de mest skilda ämnen. Varje grupp med intresse för ett visst ämne skapar en egen studiecirkel.

Studiecirkelarna kommer ursprungligen från Sverige, där människor brukade träffas hemma hos en i gruppen. Denna form av sociala aktiviteter till stöd för lärande kan kvalificeras som informell utbildning.

I dagens Frankrike är studiecirklar organiserade genom medlemskap i en av landets fem utbildnings federationer. Medlemskap i organisationen ger cirkeln rätt till möteslokal och cirkelns ledare kan få tillgång till undervisningsstöd om de så vill. Som medlem en federation måste studiecirkeln lyda vissa regler tillhandahålla rapporter om cirkelns aktivitet. Man kan alltså säga att denna typ av utbildningsaktivitet är icke-formell utbildning. Inga certifikat eller slutbetyg erhålls efter deltagande i cirkelns aktiviteter och det finns alltså för närvarande inget sätt att känna igen den kunskap man tjänat in genom deltagandet.

Studiecirkelns utbildningsaktivitet är ofta beskriven som en dynamisk deltagarbaserad upplevelse, grundad på deltagarnas erfarenhet, gruppledarnas kunskap och kvalitén på undervisningsmaterialet. Undervisningsmetoden skiljer sig från konventionell utbildning baserad på kunskapsöverföring just på grund av avsaknaden av hierarkier och på grund av alla deltagarnas engagemang. Ledaren är en deltagare som de andra och vars roll är att stimulera utbyte mellan deltagarna. Gruppdeltagarna deltar i undervisningsverksamheten genom sina egna erfarenheter, nyfikenhet och med frågor, och kan alltså påverka studiecirkelns inriktning och slutresultat.

Chitalishte i Bulgarien

De första utbildningsaktiviteterna inriktade på vuxenutbildning kan spåras till Renässansen, kring mitten av artonhundratalet. Denna typ av aktivitet går tillbaka till ”Chitalishte”, som fungerade som en slags lokala kulturcentra och offentliga läsesalar. Chitalishte var tillgängliga för alla medborgare i staden. Chitaliste var huvudsakligen kopplade till utbildning. Under den bulgariska renässansen och efter befrielsen från det turkiska slaveriet, mellan 1856 och 1910, sysslade denna typ av cirkel mest med amatörteater samt kulturella och litterära temakvällar.

Under en period av intensiv ekonomisk utveckling av den bulgariska ekonomin mellan 1910 och 1944, var Chitalishtes aktiviteter ständigt växande och blomstrade. Där fanns kör- och dansgrupper och orkestrar, men tillhandahöll även offentliga lektioner och konferenser om historia, militära vetenskaper, geografi, litteratur, religion, filosofi, konst, musik och aktiviteterna fick stöd av feministrörelsen.

För att nå sina mål – spridning av utbildning och kunskap bland den vuxna befolkningen – bjöd Chitalishte in berömda bulgariska vetenskapsmän, författare och personer med offentliga befattningar som cirkelledare eller för att tala på konferenser.

Den starka utvecklingen av Chitalishte ledde till grundandet av en nationell organisation för alla Chitalishte och den första lagen gällande sådana organisationer, från 1927.

Denna lag sanktionerade dessa traditionella organisationers arbetssätt för följande ändamål: organisera och sköta läsesalar och bibliotek, offentliga konferenser, samt litterära, musikaliska och teaterframträdanden, och andra typer av förevisningar som var tillgängliga för alla. För alla dessa uppgifter var varje stad skyldig att skapa en speciell fond för sin Chitalishte.

Samtidigt skapade man en speciell nationell fond för att stötta fattiga Chitalishte och den bulgariska staten lyckades under denna period skapa ett mycket stort nätverk av Chitalishte i hela landet. 1941 kom en ny lag som gav Chitalishte status som ej näringsdrivande juridisk person för offentlig utbildning genom kulturella aktiviteter.

Parallellt med de traditionella aktiviteterna började även andra, nya aktiviteter komma fram inom olika ämnesområden: allt från sport och spel till bibehållandet av den bulgariska nationsandan, från beskydd för historiska monument och nationella skatter till organisation av olika kurser, till exempel moderskapsträning för flickor.

Efter den nionde september 1944 introducerade den nya kommunistiska regeringen i Bulgarien radikala förändringar som inte inbegrep Chitalishte och deras aktiviteter. 1945 kom en ”lag” gällande offentliga Chitalishte enligt vilken alla Chitalishte skulle lyda under propagandaministeriet och kom på så vis att hamna helt under statlig kontroll. Under 1960-talet stod det klart att denna centralisering av Chitalishte var på väg att förstöra alla deras positiva egenskaper. Det är viktigt att understryka hur Chitalishte var de absolut viktigaste kulturella centra för vuxenutbildning som fanns, och därur kom alla andra former av aktivitet i vuxencirkelarna; de hade även en grundläggande betydelse för kulturella aktiviteter för skolbarn.

Under åren mellan 1960 och 1989 kom en ökande mängd olika cirklar igång ute på skolorna. Staten finansierade initiativ för att utveckla studenternas intresse för vetenskap och sport. Man stötte uppkomsten av cirklar inom ämnen som matematik, fysik, kemi, biologi, teater och dans.

Chitalishte kommer till på nästan samma vis överallt. Vanligen är det en grupp personer som är intresserade av någonting och som beslutar att mötas och skapa en cirkel i staden där de bor. Ett annat sätt som dessa kulturcentra kan födas på, är kring ett bibliotek.

En stor del av aktiviteterna inom studiecirklar för vuxna kommer än idag från Chitalishte. Under de senaste femton åren har många icke-statliga organisationer för vuxenutbildning fått stöd från EU för att skapa arbetstillfällen inom studiegrupper och cirklar. I Bulgarien, speciellt när det gäller små städer, har dessa aktiviteter traditionellt varit Chitalishtes huvudprioritet.

Hur kan vi underlätta för människor med funktionshinder att använda Internet?

Förord: vem vi vänder oss till

I Italien finns det lagstiftning (L.4/2004) om tillgänglighet för offentliga myndigheters webbplatser. Därför bör de som bygger webbplatser åt myndigheter referera till betydligt mer detaljerade texter än denna, som tillkommit inom SCATE projektet.

Denna text vänder sig till de, som inom aktivitetsramen för studiecirkel eller andra former av formel eller icke-formell utbildning, beslutar sig för att bygga en webbplats som beskriver de aktiviteter eller slutprodukter som erbjuds genom cirkeln. För det första vill vi påminna om att en tillgänglig version av en webbplats måste vara grafiskt identisk med den icke-tillgängliga versionen. De nödvändiga olikheterna består i hur den programmeras, och det är självklart viktigt att hänsyn tas till hur kommunikation sker över Internet och till de etiska värderingar som leder till att alla skall ha tillgång till information, rätt till utbyte med andra användare och rätt till lika utbyte av kunskap.

Vi skall här försöka förklara med hjälp av icke-tekniska exempel och utan facktermer varför alla webbplatser, utan behov av lagstiftning, bör vara tillgängliga. Vi vill också ge några enkla regler för att garantera en viss nivå av tillgänglighet för allt innehåll på en webbplats. Den som vill fördjupa sig i detta ämne och uppnå bästa möjliga tillgänglighet kan finna stora mängder texter, både i bokhandlar och på Internet där all den nödvändiga informationen finns att hämta.

När Internet kom till uppstod en paradox: vi vet alla att elektroniskt lagrad information i princip är mer tillgänglig än den traditionella pappersformen, eftersom människor med speciella behov tack vare ny teknik kan översätta text och annat innehåll till andra former än text på papper, den form som traditionellt kopplas till läsning (och till textbearbetning, som ju är kopplat till läsning).

Med andra ord kan man snabbare översätta elektronisk text till former som använder andra sinnen för personer med speciella behov.

Därför bör man redan i utvecklingsfasen i möjligaste mån undvika att skapa kommunikationshinder för ett medium med så förmånliga möjligheter för handikappade personer.

Rita Bencivenga

Internet och tillgänglighet en tolkningsfråga

Tillgänglighet bäddar för en bättre tolkning

Innan vi börjar med tekniska detaljer är det viktigt att tala om aspekter som ofta glöms bort av de som bygger webbplatser och som trots god vilja och passion för webben inte känner till de problem som människor med någon typ av handikapp kan stöta på.

När vi utvecklar en webbplats så föreställer vi oss att den kommer att användas av personer med en dator, tangentbord och mus, sittande i ett rum, på ett tåg, en väntsal eller möjligen, i sällsynta fall, ute i det fria.

Vi tar det nästan för givet att våra användare ser skärmen och kan läsa vad som står där och observera innehållet.

Verkligheten är en annan: det finns många olika "tolkar"²⁴ som ger oss tillgång till webbens informationsresurser och dessa skiljer sig åt, inte bara för att överkomma användarens fysiska hinder: de kan till exempel vara kopplade till omgivningen (som dåliga ljusförhållanden, buller, behov av att kunna röra sig fritt, händerna kan vara upptagna och göra det svårt att kontrollera datorn osv.).

1. En skärm som står på ett bord i ett rum, med sladdar till tangentbord, mus och till lådan som innehåller hårddisken och andra komponenter, det är vad de flesta använder för att navigera på Internet, men det räcker att tänka sig en person som använder en bärbar dator med sladdlös nätverksuppkoppling (wireless) för att förstå att vi måste tänka igenom vårt sätt att se på hur webbsidorna egentligen används.
2. Vi blir påverkade av den mjukvara som underlättar skapandet av webbsidorna, då de låter oss arbeta direkt med sidans rent grafiska aspekter (Microsofts FrontPage eller Macromedias Dreamweaver, för att ge två exempel bland många) och vi tenderar till att tänka oss att synen är det främsta sinnet för webben och att alla kommer att använda sidan på det sätt vi byggt den: vi glömmer väldigt lätt att webbsidan kan bli uppläst eller "tolkad" på annat vis.
3. När vi arbetar fram design och funktioner som användarna kan utföra på sidan (till exempel skriva text i formulär eller klicka på ikoner), och eftersom de flesta som bygger webbplatser oftast inte har rörelsehinder, utgår vi från att alla sidans besökare använder mus och tangentbord och tar för givet att användarna vet hur de används.

Egentligen är inte skapandet av en webbsida ett "objektbygge" som är lika för alla, utan snarare handlar det om att så gott vi kan "beskriva ett koncept" (genom att använda text, bild och ljud).

Med andra ord skapar vi ett slags tolkningsförslag av ett givet innehåll: vi bör hålla i åtanke att mottagaren kan välja andra sätt att "läsa" samma innehåll. Dessa olika "tolkningar" av en webbsida kan även vara en konsekvens av olika typer av webbläsare, operativsystem eller helt enkelt olika inställningar i mjukvaran.

4. För att ge så många användare som möjligt tillgång till våra sidor är det viktigt att vi under planeringsstadiet tänker igenom vad det innebär att en och samma webbsida kan "ses" på många olika sätt, utifrån vad användaren föredrar eller har för speciella behov.
5. Det är viktigt att komma ihåg att innehållet på en webbsida inte bara består av text, utan även bilder och andra grafiska element. Ett vanligt tankefel gällande tillgänglighet är att

²⁴ Den tekniskt korrekta termen för "tolk" är "gränssnitt mellan människor och maskiner". Vi har valt ordet "tolk" eftersom det tycks oss vara lättare att förstå och för att idén om "tolkning" är en viktig synvinkel när vi nedan talar om tillgänglighet.

endast skreven text skall göras tillgänglig.

Så är det inte; allt innehåll på en webbsida skall vara tillgängligt för alla.

Bilder på en webbplats är ett sätt att överföra meddelanden på (även om bilden är där endast av estetiska och/eller visuella skäl, till exempel för att "lätta upp" eller göra en lång text mer lättläst). Hur skall en bild beskrivas om användaren inte kan se den, så att han eller hon kan känna samma sak, för att han eller hon skall ta emot samma meddelande som en seende person. Vi kan lägga till en kort beskrivning för att ge dessa användare möjlighet att förstå betydelsen av bilden även utan att kunna se den på riktigt.

Vill vi skapa en webbplats som framför allt använder sig av ett bildspråk, för att ett sådant överför känslor, eller varför föredrar vi egentligen att uttrycka oss genom bild istället för text? Kanske viktigare än svaret på dessa frågor är att webbsidans utvecklare faktiskt ställer sig frågan: varför behövs den här bilden? Innehåller den information som även finns i texten, eller är det tvärtom? En tillgänglig webbplats använder text och bild på ett komplementärt vis och författare och designer arbetar tillsammans för att försäkra sig om att ingen användargrupp blir utestängd.

Låt oss försöka föreställa oss vilken form av meddelande som kan överföra samma känslor eller tydliggöra vad vi försöker uttrycka: en ljudfil? eller en skriven text?

I dessa fall bör vi tänka ut en beskrivning av känslan som vi vill skapa som alternativ till bilden. Några exempel på dåliga bildbeskrivningar för en användare som inte kan se bilden: "deltagare i en hockeymatch"; "Orvietos katedral"; "Namn och efternamn" på en person etc.

Fysiska och sensomotoriska funktionshinder

Internetanvändning kan stöta på problem av flera olika slag:

- syn- eller hörselskador (sensomotoriska funktionshinder)
- funktionshinder kopplade till överkroppens lemmar, framför allt händer (motoriska funktionshinder)
- kognitiva funktionshinder som försvårar förståelsen av innehåll på Internet²⁵

Nedsatt syn

Människor med synsvårigheter använder skärmar som alla andra, men de behöver förbättra bildkvaliteten (oavsett typ, text, fotografier, teckningar, etc.), vilket man enkelt kan åstadkomma genom att helt enkelt ändra teckenstorleken (a **a**), genom att välja mjukvara som förstorar upp hela skärmen (de kallas förstoringsglas eller Magnifier), eller genom färgval som underlättar läsbarheten av vissa delar av skärmen.

När det gäller Internet är möjligheten att förstora texten i webbläsaren till stor hjälp för personer med synsvårigheter; denna funktion är lätt att använda genom att välja "Stor stil" bland webbläsarens menyer.

När det gäller färgval skall man hålla i åtanke att färgblinda personer inte kan skilja på grönt och rött, så dessa färger skall man alltså undvika, framför allt i sammanhang där viktiga meddelanden förekommer, som till exempel "klicka på knappen för att gå till...".

Blinda

En blind person använder inte skärm utan istället verktyg som "tolkar" skärmens innehåll på annat vis. Skärmläsare eller Screen Reader överför innehållet antingen till ljud, här kan man använda så kallad talsyntes, eller också till känseln där man kan tala om en speciell slags skärm eller en brailleläsare.

I motsats till de klassiska läs- och skrivprogrammen har Internet och webben varit starkt pådrivande i passagen från textbaserade system, som ju är lättanvända med olika verktyg för synskadade, till grafiska operativsystem.

Ett av de första problemen en synskadad person möter, är att webbsidor, i de flesta fall, är gjorda för att ses (och läsas) av ett öga som ser "hela sidan" och som rör sig från helt fritt hörn till hörn. De verktyg vi nu beskrivit "tolkar" dock innehållet i sekvenser.

Vidare finns det många bilder på webbsidor som skall "manipuleras" på olika vis för att använda webbplatsen på ett korrekt vis, till exempel: byta sida, fylla i formulär, etc.

De verktyg vi omtalat kan möta stora svårigheter i överföringen av innehållet på skärmen till ljud eller känsel när webbutvecklaren inte har tagit med tillgänglighet i beräkningen.

Tillgänglighet för människor med sensomotoriska funktionshinder hade inte speciellt hög prioritet

²⁵ Gällande denna sista kategori personer har vi beslutat oss för att fördjupa en väldigt specifik aspekt som illustrerar hur tillgänglighetsreglerna ibland skiljer sig väsentligt från de generella regler vi talar om här. Idag finns det bara tre webbplatser som följer dessa specifika regler och vi ville därför synliggöra en grupp personer som riskerar att lida ytterligare diskrimineringar. Se kapitlet om afasi.

för webbdesigner förrän den tekniska utvecklingen skapade ett behov för multifunktionella webbsidor, dvs. sidor som är går att använda på flera olika vis, till exempel av de som använder Internetkopplade verktyg i bilen eller i andra transportmedel, eller de som använder skärmar av annan typ än dataskärmar (till exempel mobiltelefoner), då de har behov av information som kan överföras via ljud eller på väldigt små skärmar.

Människor med nedsatt hörsel

Personer med hörselproblem kan använda text som ersättning för ljud- och videoklipp.

Problem av annan natur kan uppkomma för personer med medfödd dövhet som ibland har problem med språkinläring, vilket gör det svårt för dem att fullt förstå skriven text, framförallt då det handlar om abstrakta koncept eller mycket komplicerade texter.

Människor med motoriska funktionshinder

Till skillnad från de ovanstående fallen har inte människor med motoriska problem svårigheter att läsa eller lyssna på skärmens innehåll, men möter däremot hinder i användandet av kontrollverktyg som tangentbord och mus.

De vanligaste lösningarna är:

- tangentbord med stora tangenter för dem som har problem med att kontrollera fingrarna i de små rörelser som behövs för att skriva på ett tangentbord, eller också,
- mycket små tangentbord för dem som bara kan utföra små rörelser;
- mallar i plexiglas som läggs över tangentbordet för att undvika att flera tangenter trycks på samtidigt;
- inställningarna av känsligheten på tangenterna så att ett långt tryck eller många repeterade tryck under en viss tidrymd (aaaaaaaaaaaaa istället för a), inte ger upphov till mer än ett tryck; på detta vis kan man anpassa tangentbordet till individens reaktionshastighet och rörelsemönster;
- användandet av sensorer, det vill säga en slags av/på knappar med vilka man kan skicka kommandon till datorn. De har många olika former och kan ställas in för att aktiveras med olika styrka och på olika vis: ögats rörelser i sidled eller ögonlockets rörelser, små huvudrörelser med tryck eller vid beröring. Dessa sensorer kan vara en enda eller flera stycken i kombination; de senare kan utföra upp till fem olika funktioner. Även i fall med mycket svåra motoriska funktionshinder går det vanligen att finna åtminstone en medveten rörelse som inte kräver alltför mycket ansträngning och koppla denna till en lämplig sensor. Denna typ av simulerade pekverktyg ("musersättare") gör det möjligt för användaren att utföra funktioner med de grafiska objekten på en webbsida, som knappar, ikoner eller rullningslist.
- Det finns pekverktyg som ersätter en vanlig mus. De fungerar med en spak, eller genom att röra olika delar av en panel (rörelsekänsliga och genomskinliga paneler som man monterar framför skärmen), genom huvud- eller munrörelser eller genom ögats rörelser, genom speciella sensorer och mjukvara som simulerar musens knapptryck och med en timer kopplad till vänsterknappen för dem som klarar av att flytta muspekaren på skärmen men inte kan trycka på knapparna. Man kan använda mer än en metod samtidigt. I dessa fall går

det även att använda speciell mjukvara som visar upp ett tangentbord på skärmen och som kan kontrolleras med de sensorer som beskrivits ovan.

- Slutligen finns det mjukvara för röstigenkänning (för att kontrollera datorn genom tal).

För de som planerar en webbsida är det viktigt att hålla några saker i åtanke för att underlätta för användare med motoriska svårigheter: att så långt som möjligt undvika musanvändning för att läsa långa sidor (en sidas innehåll bör helst kunna läsas på ett enda skärmuppslag); undvika alltför små knappar, som ju är svåra att pricka in med musen eller mussimulatorens; inte ha för många länkar nära varandra (av samma anledning).

Det ovanstående visar hur det är möjligt att genom teknik förbättra tillgängligheten på Internet. Tyvärr möter tekniken hinder, rent av oöverstigliga hinder, av webbsidors själva struktur, om dessa inte redan från planeringsstadiet byggts på ett korrekt sätt.

Genom att använda sig av universella designtekniker blir tillgängligheten däremot mycket bättre "av sig självt": exempel på universal design är textade filmsekvenser eller användning av bildmaterial som stöd till ljud och tal.

Teknik och universal design gör Internet mer tillgängligt för alla och ger alternativ för små skärmar i bärbara apparater, som mobiltelefoner, eller för text istället för bild då Internetkopplingen är långsam och i andra mindre typiska situationer.

Tillgängliga webbsidor kan användas av många fler personer än "icke-tillgängliga" (tror man ska sätta citationstecken detta begrepp genomgående i texten - får ju en känsla av det är helt dolda sidor för alla) webbsidor. Det är överflödigt att tillägga att en användare som befinner sig i svårigheter på grund av miljön eller det användargränssnitt som han eller hon använder bara har tillfälliga problem, medan en funktionshindrad person alltid använder innehållet på dessa alternativa och speciella sätt.

Ett argument, som ofta används, för att övertyga de som bygger webbplatser om att redan från starten planera dem utifrån tillgänglighet, är att webbplatser med färre bilder är lättare för sökmotorer att skapa sökindex för och är generellt sett mer tillgängliga för sökmotorer.

Märk väl att det finns webbläsare som inte visar bilder (som val eller på grund av tekniska hinder): webbsidor med färre bilder passar alltså bättre in på webben.

Vi anser att dessa argument bättre passar på kommersiella webbplatser eller webbplatser som vänder sig till de stora massorna och som konkurrerar om besökarna med andra liknande webbplatser.

Dessa argument är mindre viktiga för dem som skapar små webbplatser som fördjupar sig i ett specifikt ämne, personliga webbplatser eller webbplatser för mindre myndigheter eller föreningar. För dem är själva poängen med webbplatsen inte är att befinna sig högst upp på sökmotorernas resultatsidor eller erbjuda snabb genomläsning, framför allt inte om detta medför att inte ha så många ämnesrelaterade bilder.

Ett av de starkaste argumenten för tillgängliga webbplatser är att ju fler besökare en webbplats har ju fler kunder/läsare får man. Vi menar att detta resonemang är en konsekvens av en marknadsorienterad mentalitet som finner många invändningar (sällan uttryckta med hög röst): det krävs mycket arbete för att göra en webbplats tillgänglig, framför allt för en kommersiell webbplats, kostnaden är relativt hög och den procent funktionshindrade personer som kan använda webbplatsen är sällan stor nog för att spela någon roll för dem som investerar stora summor i en webbplats.

Det enda argument som enligt oss egentligen räknas är att människor med funktionshinder, oavsett antal, skall ges hänsyn på grund av etiska värderingar snarare än kommersiella sådana.

Valideringstjänster

Det finns speciell mjukvara som undersöker en webbsida och söker efter tillgänglighetshinder och som, när det är möjligt, korrigerar eventuella fel direkt, och de hjälper sidornas författare i de fall det är nödvändigt att gripa in manuellt.

Fast det bästa är ändå alltid att en människa värderar sidans tillgänglighet med stöd av de rapporter som dylik mjukvara tillhandahåller. Det finns webbplatser som har mycket svårt att få "tillgänglighetsmärket"²⁶ men som egentligen är helt och hållet läsbara för alla.

Det är viktigt att komma ihåg att alla dessa valideringstjänster är baserade på riktlinjer (se fördjupning nedan) som i slutänden bara är rådgivande. Slutmålet är ju inte nödvändigtvis att ha en webbplats med "tillgänglighetsmärke" som attesterar webbplatsens tillgänglighet (vi talar inte om myndigheters webbplatser) utan att förbättra webbplatsens tillgänglighet så långt som möjligt.

Riktlinjer för tillgänglighet

Den som planerar för att skapa tillgängliga webbsidor använder sig av de riktlinjer som WAI, Web Accessibility Initiative, publicerat och som tillhandahåller de metoder som skall användas. Det skall understrykas att riktlinjerna inte bara talar om personer med funktionshinder utan även om användare i speciella miljöer.

Sålunda: "Dessa riktlinjer förklarar hur innehåll på webben kan göras mer tillgängligt för människor med funktionshinder. Dessa riktlinjer är avsedda för alla som utvecklar innehåll för webben (författare, informationsarkitekter, webbmasters, och webbdesigners) och för utvecklare av författarverktyg. Den primära målsättningen är att främja tillgänglighet för människor med funktionshinder, men om de följs, kommer innehållet på webben att bli mer tillgängligt för ALLA användare, oavsett vilket användarprogram de har (exempelvis webbläsare på PC, röstläsare, WAP-telefon, bilddator, och liknande) och vilka begränsningar miljön medför (till exempel bullriga omgivningar, mörka eller överljusa rum, "handsfree" användning, och så vidare). Om dessa riktlinjer följs, kommer också sökningar på webben och användares informationsåtkomst att underlättas. Dessa riktlinjer avser inte att begränsa innehållsutvecklarens användning av bilder, videoklipp och liknande, utan avser att visa hur multimedia kan göras mer tillgängligt för en större publik."²⁷

Vi fortsätter nu med att gå igenom de 14 riktlinjer som WAI utvecklat. Reglerna har olika prioritet: de med prioritet ett innebär att om de inte respekteras kommer en del kategorier av funktionshindrade personer inte att kunna använda webbdokumentet över huvud taget; prioritet två innebär att om de inte följs kommer en del kategorier användare ha svårigheter att tillgodogöra sig innehållet; regler med prioritet tre, om de inte följs, sätter upp vissa hinder för tillgång till informationen.

För de som läser dessa sidor och som har god teknisk kompetens vill vi understryka att vi bara hänvisar till riktlinjerna som gäller webbsidor (Web Content Accessibility Guidelines, WCAG).

Vi talar alltså inte om riktlinjer avsedda för utvecklare av mjukvara baserad på XML - XML Accessibility Guidelines (XAG); eller dem som riktar sig till utvecklare av webbläsare (User Agent Accessibility Guidelines, UAAG) eller dem för utvecklare av mjukvara för att bygga webbsidor (authoring): Authoring Tool Accessibility Guidelines (ATAG).

Med andra ord vänder vi oss till dem som vill skapa en webbplats med några få sidor

²⁶ Ö.A.: originalets "bollino di accessibilità" avser en typ av certifikat som garanterar att innehållet är tillgängligt enligt någon av de standarder som finns. Webbplatser har ofta ett grafiskt "märke" någonstans på sin hemsida som "bevis" på tillgänglighet.

²⁷ Circolare Ministero Funzione Pubblica (Pm från ministeriet för offentlig myndighetsutövning), 13 mars 2001, n. 3/2001

sammankopplade sinsemellan och med omvärlden genom länkar, och som innehåller text, bild och nedladdningsbara dokument och till personer som har grundläggande HTML-kompetens för att manuellt justera sidor skapade i mjukvara såsom Microsofts FrontPage, Macromedias Dreamweaver, etc.

WAI:s regler²⁸ kan sammanfattas som följer:

1. Tillhandahåll motsvarande, alternativ information för auditoriskt (röst och ljud) och visuellt innehåll.
2. Förlita dig ej endast på färg.
3. Använd kodning och formatmallar (style-sheets) och gör det rätt
4. Se till att det är tydligt vilket språk som används i texten
5. Skapa tabeller som mjukt kan omvandlas till text (så att de anpassar sig efter omständigheterna)
6. Se till att sidor som använder nya tekniker kan anpassa sig själva till presentation med äldre teknik
7. Se till att användaren kan kontrollera tidskritiska ändringar av innehållet själv
8. Se till att användargränssnittet för skärmobjekt är lika tillgängliga som webbsidorna
9. Utforma för oberoende av typen av presentationsutrustning (vanligen en webbläsare).
10. Använd interimslösningar
11. Använd W3C:s tekniker och riktlinjer
12. Tillhandahåll information som ger användaren möjlighet att förstå var i dokumentet hon är
13. Tillhandahåll tydliga navigationsanvisningar
14. Se till att dokument är lättillgängliga och inte tillkrånglade

För en fördjupning av dessa riktlinjer hänvisar vi till facktexter i ämnet. Vi begränsar oss här till att ge generella råd som vem som helst som kan göra webbsidor kan tillämpa.

Typografi

Det är klokt att undvika vokaler med accenter och använda ASCII standarden (i ASCII tabellen finner man siffror, versaler och gemener, kommateringstecken, aritmetiska symboler och en del andra symboler (@, #, etc.). Det är en standard som tillkom för engelskan och innehåller därför inte bokstäver med accenter som inte existerar i det språket.²⁹

Vi vill även påminna om att alla problem gällande tecken och färger är relevanta endast för personer med synsvårigheter och/eller olika former av färgblindhet.

Man bör absolut undvika typsnitt vars tecken är komprimerade (Impact, Juice, Matisse och liknande), stiliserade (Matura, Lucida Handwriting, och liknande) och det är bättre att välja typsnitt

²⁸ <http://www.w3.org/TR/WCAG10/> på engelska. På svenska, http://www.aim.se/wai/wai_sve.htm#def-checkpoint

²⁹ Ö.A.: Den andra halvan av ASCII tabellen, med koder från 127 till och med 255, innehåller tecken som täcker de flesta västeuropeiska språk. Olika språk har olika metoder för att lösa problemet med tecken som saknas, men idag är tendensen att använda Unicode istället för ASCII. Unicode är en betydligt modernare standard som klarar av att visa alla jordens språk – och faktiskt en hel del utomjordiska också! – inom en och samma mall. Även om det rent tekniskt handlar om helt olika problemtyper, är ofta tillgänglighet och unicode-användning sammankopplade. Gör man sig besväret att göra en webbplats tillgänglig är det klokt att samtidigt konvertera all text till Unicode. [TACK FÖR DEN!!! :-\)](#)

som Arial, Verdana, Tahoma, med 14 punkters storlek

Så långt som möjligt bör kursiv text undvikas, medan det däremot inte är några som helst problem - tvärtom - med fetstil.

För helt blinda människor är valet av typsnitt helt utan relevans eftersom webbläsaren är fullt kapabel att hantera alla möjliga färger och val av typsnitt i överföringen till braille/talsyntes (till och med vit text mot vit bakgrund inte är det minsta problem).

Filnamn

Varje sida på en webbplats är en HTML fil med ett filnamn. Det är bäst att välja filnamn som är max åtta bokstäver (gemener) och filändelsen skall inte vara längre än tre tecken (med andra ord INTE “.html” utan “.htm”). Självklart bör man undvika att använda korta filnamn då de försvårar förståelsen av vad filen innehåller (namn som sida01.htm, sida02.htm, etc. bör undvikas).

Man skall inte använda specialtecken, bortsett från “_” (understrykningstecken).

Optimisering

Man skall inte skapa en webbplats endast för en specifik version av en webbläsare eller en enda skärmupplösning. Webbläsare skiljer sig åt sinsemellan och alla visar inte webbsidan på samma vis. Till exempel, om en sida är optimerad för en skärmupplösning på 800x600, så har en användare med sin monitor inställd på 640x480 problem då han eller hon hela tiden måste använda fönstrets rullningslist för att se sidans innehåll (obekvämt för alla, men speciellt för de som har problem att använda tangentbord och/eller mus).

Nedladdningstider

Det bästa vore att inte bygga webbsidor som är “tyngre” än 32Kb, inklusive t källkod och andra objekt. De finns de som har långsam Internetuppkoppling och de som letar efter något specifikt och snabbt vill ha upp sidans innehåll för att därefter besluta sig för att stanna och läsa noggrant.

Den som väljer att lägga in dokument för nedladdning, bör se till att de inte är alltför stora; det är god sed att alltid skriva hur många bytes det handlar om så att användaren får en uppfattning om hur lång tid det tar att ladda ner dokumentet.

Länkar

När man skapar en länk är det viktigt att skriva en länktext som är meningsfull utan resten av sammanhanget eller när länken blir uppläst som en del av en sekvens av andra länkar; då detta inte går är det bra att använda sig av attributet “title” för att ge länken mening.

Det är fortfarande ganska vanligt att man ser länkar med texten “klicka här”; detta bör undvikas så långt som möjligt: det är bättre att alltid ge en beskrivning av länken som illustrerar vad som länkas till och inte skapa problem för de som lyssnar på sidan och för vilka “här” inte har någon som helst mening.

Ramar (frames)

Man skall aldrig använda ramar (frames). Förklaringen till detta är ganska komplicerad och skulle ta flera sidor i anspråk. Om ni är intresserade av de tekniska detaljerna som gör det omöjligt för en synskadad människa att använda en webbsida med ramar kan ni finna facklitteratur och information från en mängd olika webbplatser. I detta sammanhang begränsar vi oss till att garantera läsaren att en webbplats som använder ramar inte är tillgänglig och alltså bör ramar undvikas helt.

Färgval

Man bör välja färgerna så att det är hög kontrast mellan bakgrund och skriven text. Texten och grafiken på webbplatsen bör kunna förstås även om skärmen som används råkar vara svartvit.

Man skall inte låta färg vara betydelsebringande: en person som inte ser skillnad på vissa färger (till exempel grönt och rött för färgblinda) har ingen möjlighet att förstå vad som avses.

Med åldern blir vi alla mindre känsliga för blå färg.

En sista anteckning gällande detta: kombinationer av rött och blått skapar en otrevlig effekt på skärmar, och gör texten svårläst för oss alla.

Objekt

Utöver text kan våra sidor innehålla bilder, ljud och videoklipp, tabeller, formulär, etc. Med andra ord "objekt".

Hur gör man dessa objekt tillgängliga? Genom att tillhandahålla ett alternativ, motsvarande, version: beskrivande texter till bilderna och videoklippen osv.

I de extremfall när det inte är möjligt att skapa en helt tillgänglig webbsida kan man skapa en alternativ och tillgänglig version av hela sidan som endast innehåller text. I dessa fall bör man göra det mycket enkelt att byta från den ena typen av sida till den andra.

Animation

Animationer med bildfrekvenser på två till fem bilder per sekund kan vara farliga för människor som lider av epilepsi. Generellt är det klokt att undvika användning av animerade Gif-bilder, automatisk omladdning av sidan eller andra objekt, kommandon, program eller taggar som stör och gör att sidans innehåll rör på sig på oväntat vis.

Tabeller

Det är ganska komplicerat för en nybörjare eller en lekman att skapa tillgängliga tabeller. Vi begränsar oss här till att ge rådet att inte använda tabeller för att formge text och på så vis skapa problem i webbsidor som annars skulle vara lätta att göra tillgängliga.

Afasi- ett special fall vad gäller tillgänglighet på webben

Förord

Ej medfödda kognitiva funktionshinder är ett relativt lite studerat ämne, antagligen på grund av den stora mängd symptom och orsaker som samlas under etiketten "kognitiva funktionshinder". Denna grupp består nämligen av personer som lider av begränsad kognitiv förmåga kopplad till åldrande, inlärningsstörningar, mentala störningar eller neurologiska sjukdomar, framför allt gällande informationshantering (vid t.ex. huvudskada) men även isolerade kognitiva problem (t.ex. minnet) eller andra hinder för inläring eller språkproblem. En ej medfödd hjärnskada kan ge upphov till en mängd olika symptom som varierar från person till person, bland annat svårigheter att koordinera rörelser, att tala, att läsa, minnas, resonera eller fatta beslut. En användare som lider av dylika symptom har svårt att tillgodogöra sig innehållet på alltför komplicerade webbsidor, eller sidor där det är alltför mycket rörelse på gång, därför att den kvarvarande förmågan kan vara otillräcklig för att fullt förstå innehållet på en sida. I dessa fall kan det vara bättre att använda sig av en bild än en lång text, eftersom en sådan kan vara en bra sammanfattning av en längre Internetnavigation.

Ett specialfall som ofta överses när det talas om "tillgänglighet på webben" för personer med kognitiva funktionshinder är människor med afasi, som är en kommunikationsstörning orsakad av en hjärnskada, ofta efter ett slaganfall. Afasi försämrar en människas förmåga att tala och förstå andras språk, att läsa och skriva.

I en del fall förvärras situationen ytterligare av en synnedsättning orsakad av slaganfallet eller av hög ålder, motoriska svårigheter som gör det svårt att använda mus, eller en förlamning av ena halvan av kroppen som kan göra det nödvändigt att använda "fel" arm för att kontrollera datorn.

Webben har egenskaper som ger nya möjligheter för människor med kommunikationshinder; möjligheter som, om de utnyttjas på rätt sätt, kan förbättra livssituationen för människor med afasi och försäkra dem deras rätt till information.

De ikoner som de flesta webbläsare använder sig av för att navigera bland webbsidorna är ett exempel på detta; ett enkelt klick på ikonen aktiverar en viss funktion. Vi tänker även på de många bilder som förekommer på webbsidor och som ger läsare med lässvårigheter en chans att tillgodogöra sig en del av sidans "betydelse".

Om vi vidare tänker på hur personer med språksvårigheter ofta använder sig av kompensatoriska strategier för att överkomma sina problem (t.ex. använda annars överflödiga eller repeterad information, eller använda olika kommunikationskanaler för att "ta emot" meddelandet etc..) så blir det med en gång klart och tydligt vilken betydelse Internet kan ha, eftersom det blir så mycket lättare att använda alternativa metoder för att tillgodogöra sig materialet

Till exempel, Internet erbjuder möjlighet till att ta emot information som normalt överförs medelst ljud, och alltså i snabb sekvens, i visuell form och alltså statisk (detta är en mycket viktig aspekt för de som behöver lång tid på sig för att processa och tillgodogöra sig information).

Trots all kritik Internet får skall vi inte glömma bort att Internet, med alla sina diskussionsforum, mailinglistor och chat- möjligheter ger stora möjligheter till sociala kontakter som i annat fall svårligen skulle bli av; i Italien hör man fortfarande ofta debattörer tala om riskerna med en sådan "kall" kommunikationsform, en som äger rum genom ett tangentbord, medan i Förenta Staterna har Internet gett miljoner afasi-drabbade människor och deras familjer en möjlighet att skapa kontakter sinsemellan för att utbyta erfarenheter, råd och adresser.

Det är viktigt att även människor med kommunikationssvårigheter har tillgång till all den information som finns tillgänglig online. Vi ägnar ett kapitel åt detta specialfall eftersom de

riktlinjer som gäller "tillgängliga webbsidor" inte går att tillämpa direkt på webbplatser som vänder sig till personer med afasi eller som aktivt försöker dra in alla användare, till exempel för studiecirkel som vänder sig till personer med kommunikationssvårigheter.

I en del fall är det så att de regler som gäller för att göra en webbplats tillgänglig för personer som lider av afasi är exakt de motsatta mot vad som gäller för andra typer av funktionshinder. Detta innebär ju inte att man måste välja att utestänga den ena eller den andra gruppen. Man kan kombinera flera olika kriterier i de fall man är tvungen att välja, bör man, som alltid, ge flera kompletterande alternativ.

Slutligen anser vi att en webbplats som är tillgänglig för människor med afasi mycket väl kan vara alldeles utmärkt för en stor del av befolkningen, eftersom de svårigheter afasiska människor möter i förståelsen av skriven text är desamma som många andra människor, utan en afasidiagnos, ofta stöter på; vi tänker här på människor som lider av dyslexi, eller utlänningar, eller för lågutbildade människor för vilka en webbplats som är "semantiskt tillgänglig" är minst lika bra eller bättre som en "vanlig" webbplats. Dock är det så idag i Italien, att få är medvetna om dessa teman, och detta trots att alla är överens om att samhället bör tillgodose ALLA människors behov och rättighet till information.

Alessandra Tinti

Riktlinjer

För information om problemen med teknikanvändning för människor med kognitiva funktionshinder har föreningen ALIAS utvecklat sin webbplats på basis av rekommendationer från Rehabilitation Engineering Research Center on Universal Telecommunications Access vid World Institute on Disability (WID) och utifrån projektet "Web access for people with aphasia", som utförts av Linda Worrall och Jennifer Egan från Communication Disability in Ageing Research Unit, Department of Speech Pathology and Audiology, University of Queensland. Detta projekt har även visat på andra aspekter som man bör ta hänsyn till, såsom äldre människors begränsade erfarenhet med datorer och de ekonomiska svårigheter som ofta följer på arbetslöshet och som kan göra det omöjligt att investera i dyr elektronisk utrustning...

De svårigheter en människa med afasi möter när han eller hon skall förstå och bearbeta information i text, på papper eller på skärm, gör det nödvändigt att vidta vissa åtgärder för att garantera deras rätt till information.

Vi måste ändra vårt sätt att skriva och presentera information så att även människor med afasi kan tillgodogöra sig den. Internet ger oss som tur är nya möjligheter som till exempel de ikoner som många webbläsare tillhandahåller och som kan underlätta för dem som har svårt att navigera på nätet. Människor med afasi kan vara fullt kapabla att navigera med hjälp av menyer, knappar och hyperlänkar.

Generella råd för en webbplats som är tillgänglig för människor med afasi

- skriv med enkla ord och med stor teckenstorlek
- lämna rejält med utrymme (undvik att fylla sidan med text)
- använd bilder för att tydliggöra texten
- i de fall då texten rör sig, lämna gott om tid för en långsam läsare

En webbdesigner har med andra ord ett stort ansvar för att göra webbplatsen tillgänglig och bör följa dessa riktlinjer:

Formgivning

- Sidan bör ha en enda kolumn (möjligen två, med breda marginaler mellan kolumnerna). En smal kolumn är mer lättläst för de som har svårigheter med långa rader. Man bör använda gott om blankt utrymme mellan sidans olika komponenter då detta gör sidan mer lättläst. Kanter ("border") gör det lättare att urskilja text och bild.
- Dela upp sidan i flera mindre enheter, var och en med egen titel, för att hjälpa personer med lässvårigheter
- Undvik "reklamskyltar" (banner) eller annan reklam och logotyper som kan avleda uppmärksamheten. Dessa grafiska element kan göra det svårt för användaren att lokalisera och använda verktygsfält och andra navigationshjälpmedel.
- Undvik animerade bilder, då de avleder uppmärksamheten
- För att undvika långa nedladdningstider och långa sidor kan det vara klokt att konvertera bilderna till "thumbnails" (en förminskad version av en bild) så långt som möjligt; med ett musklick på bilden visas bilden i originalstorlek.
- Typsnitt: använd lättlästa typsnitt (t.ex. Arial, Tahoma) med en storlek på 14 till 18 punkter

och använd helst svart eller mörkblå färg mot vit eller mycket ljus bakgrund. Man bör undvika gul färg, då äldre människor ser gul text som genom ett gult filter.

- För att lättare känna igen en sida och snabbt kunna särskilja olika grafiska element är det bra att använda olika bakgrunder eller annan grafik som är lätt att känna igen. Det gör det lättare att orientera sig utan att behöva lita enbart på texten.

Innehåll

- Informationen skall vara enkel och koncis.
- Använd korta meningar och undvik långa eller ovanliga ord
- Där så är möjligt, använd numrerade listor eller punktlistor för att skapa listor på länkar, snarare än länkar inne i själva texten.
- Ledsaga texten med en likvärdig grafisk version (t.ex. teckningar, foton).
- Använd "alt"-taggen för att ge enkla textbeskrivningar till bilderna

Navigation

- Organisera webbsidorna på ett så enkelt sätt som möjligt, med navigationsverktygen samlade i en horisontell rad som befinner sig på samma ställe på sidan hela tiden.
- Ha inte fler än 6 länkar i sidans verktygsfält
- Om det är nödvändigt att använda knappar, utöver vanliga länkar, se till att de är rejält stora och lätta att klicka på med musen.
- Underlätta orienteringen genom att ge repeterad information om var användaren befinner sig på webbplatsen.
- Använd länkar inom samma webbsida för att undvika onödigt bläddrande.
- Ge kontaktinformation till webbplatsens webbmaster på varje sida för att främja feedback från användarna.

Viktig anmärkning: en del webbplatser ger möjlighet att välja en "endast textversion" av sidorna, avsedd för personer med funktionshinder. För människor med afasi är detta olämpligt då man tappar det extra visuella och auditiva innehåll som så ofta är till hjälp för att underlätta förståelsen.